XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Kazaları ve Statüleri (Kazasker Ruznamçelerine Göre)¹

*Rumelia Districts and Their Status in the First Half of the XVIII. Century
(According to Kadi'asker Agendas)*

Levent Kuru*

Abstract: Districts in the Ottoman state are administrative units ruled by civil administrators with a scholarly background, called *kadi*. The structure of districts which cannot be seen in the pre-Ottoman Turkish-Islamic states were also not present in early periods of the Ottoman administration system. Based on reasons like the fact that as from the XV. century grounds were expanded, the number of *sandjaks* increased, and a single *kadi* was not able to manage administrative business in a *sandjak* resulted in the establishment of district/*kadiship* regions aside from the *sandjak* organisation. Kadiships in the Ottoman state have been divided into two main groups named *mevleviyet* and *kasaba* kadiships according to their population, place and the type of income of their kadis, and personnel affairs like assignment, promotion, dismissal of kadis who were assigned to these group of subprovinces have been carried out by the *kadi'asker* (military judge) until the second half of the XVI. century. Thereafter, *mevleviyet* kadiships were delivered to the authority the shaykh al-islam, while the *kadi'asker* was responsible for the personnel affairs of *kadis* appointed to kadiships called *kasaba* (village). Assignments to *mevleviyet* kadiships were registered in *ruus* journals, however, the assignment and promotion affairs of *kasaba* kadiships were recorded in *kadi'asker* agendas kept at the *kadi'asker* departments under the authority of Anatolian and Rumelia *kadi'askers*. Therefore, *kadi'asker* agendas contain important information about the Ottoman district organisation. In this study determinations with regard to the operation of the Ottoman district organisation have been made by using *kadi'asker* agendas containing *kadi* assignments made by the Rumelia *kadi'asker* in the first half of the XVIII. century, H.1118-1170 (1706-1756). On base of data obtained from these agendas the number of districts attached to the Rumelia *kadi'asker* in the first half of the XVIII. century has been compared with the number of districts in the XVI-XVII. Century. The status of rank, subsistence and dismissal in districts as well as their disposition by kadis have been explained with examples. Furthermore, the effect of changes in the status of districts, and measures taken as well as annexation and subdivision of districts have been included in this study.

¹ Bu makale, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 2016 yılında Levent KURU tarafından hazırlanan *Kazasker Ruznamçelerine Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli'de Kadılık Müessesesi*, başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., Trakya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi.

PhD, Trakya University, Faculty of Applied Sciences.

ORCID 0000-0001-5010-6637

leventkuru3@gmail.com

Cite as/ Atıf: Kuru, L. (2020). XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli kazaları ve statüleri (kazasker ruznamçelerine göre), *Turkish Studies - History*, 15(1), 161-191. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39285>

Received/Geliş: 15 October/Ekim 2019

Checked by plagiarism software

Accepted/Kabul: 17 Martch/Mart 2020

Published/Yayın: 24 Martch/Mart 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

CC BY-NC 4.0

Structured Abstract: Existing since the first Islamic states, *kadiship* is a judicial and administrative office, and one of the common institutions of the whole Islam geography with some differences in implementation. The Ottoman state which maintained its presence over a time span of approximately 600 years included this institution to its structure as well. This organisation consisting of scholars who made use of, and executed powers on behalf of the sultan showed differences in the Ottoman state compared with other Islamic and Turkish-Islamic states, especially in the fields of education and bureaucracy.

In the Ottoman state, which established itself as a small seigniory at the beginning of the XIV. century, and expanded with conquests onto a wide region on three continents, soil was divided into hundreds of districts in an ecclesiastical and administrative sense for which civil administrators of scholarly origin had been appointed. The districts are divided into two main groups named *mevleviyet* and *kasabat* kadiships according to population, place and the type of income of kadis in the districts. Personnel affairs like assignment, promotion, dismissal of all kadis who were assigned to these administrative units have been carried out by the Anatolian and Rumelia *kadi'askers* (military judges) until the second half of the XVI. century. Thereafter, *mevleviyet* kadiships were delivered to the authority of the shaykh al-islam, while the *kadi'askers* were responsible for the personnel affairs of *kadis* appointed to kadiships called *kasaba* (village). Assignments to *mevleviyet* kadiships were registered in *ruus* journals, however, the assignment and promotion affairs of *kasaba* kadiships were recorded in *kadi'asker* agendas kept at the *kadi'asker* departments under the authority of Anatolian and Rumelia *kadi'askers*. Besides assignments and promotions of kadis in the *kadiasker* agendas which first samples may be seen in the second half of the XVI. century, in the assignment records there are also assignments of *mudarris* (professors) with a daily wage of 40 aspers. Furthermore, copies of documents regarding the operation of district organisations may be found among the records in these agendas. In this sense, *kadi'asker* agendas are an important source of information about the Ottoman scholar organisation.

This study addresses the districts under the authorisation of the Rumelia *kadi'asker* in the first half of the XVIII. century, and their status on base of *kadi* assignments to these districts. In this regard, *kadi'asker* agendas containing *kadi* and *mudarris* assignments have been examined, and it has been tried to reveal the means of operation of kadiships in the first half of the XVIII. century by evaluating the data obtained from the agendas together with other works done on the scholar organisation.

The first issue is based on the number of districts under the authorisation of the Rumelia *kadi'asker* within the studied period. Accordingly, there were 390 *kasaba* kadiships on the Rumelian side in the first half of the XVIII. century. Considering that the number of districts under the authorisation of the Rumelia *kadi'asker* was 448 in the XVI. century, and 481 in the XVII. century, it may be seen that there was a decrease in the number of districts in the XVIII. century. The main reason thereof is the big loss of soil due to Holy Alliance Wars.

The second issue we will deal with in this study is the status of the districts. In the Ottoman state districts had been disposed by kadis with different statuses which were *mansib* (assignment), *maişet* (sustentation), *arpalık* (benefice), *te'bid* (eternalisation) and *tekaüd* (pension). 92% of the assignments in the period examined in this study constituted of *mansib* which may be defined as a timely assignment of a district to a *kadi*, and the main operation of this organisation had been provided by this type of assignment. Primarily, the timely assignment of kadis to districts made it possible for other unemployed kadis to take office. Thus, the imbalance between the increasing number of kadis and the number of districts to be assigned should be compensated, and it has been tried to assign districts to all kadis in different periods. Furthermore, the timely assignment of kadis prevented that the kadis acted together with other officials or local elements in unlawful acts. When a complaint was being filed against kadis oppressing the people within their terms of assignment they were dismissed from office without having to wait for the end of their term and new kadis were assigned.

Considering the *kadi* assignments in the first half of the XVIII. century it has been determined that some districts had been assigned as *maişet* in order to provide an income for scholars. The rate of assignment of such assignments within the examined period was %3. These kind of assignments had various reasons, and *maişet* districts were given especially to elder kadis who worked within the organisation for a long time, to high rank scholars, worthy people serving the government and vice-*kadi'askers* (*tahtabaşı*). However, permanent *maişet* assignments not only interrupted the operation of the organisation, but also caused uneasiness among the kadis, since the increase in the number of *maişet* caused a decrease in the number of *mansib*. Thus, kadis waiting for an active duty were unemployed for longer terms.

Another point that has been determined is that in the first half of the XVIII. century *kasabat* kadiships were assigned to kadis as *te'bîd* without any restriction of term which made up 5% of all assignments in the period examined. Even it had been specified with an ordinance (*ferman*) that such assignments would not be permissible for district assignments, but could be made for mudarris who had been assigned to *madrâsas* it can be seen that districts have been permanently assigned especially to elder kadis who worked within the organisation or retired members of the organisation in the form of *te'bîd* and *tekaüd*. This practice which like the *maişet* district practice interrupted the rotation system in the *mansib* practice was not well seen among the organisation members.

Then agendas also showed that some *mansib* districts had been turned into benefices (*arpalık*) in order to provide income for high rank *ulama*. When such districts had been reassigned to kadis as *mansib*, the assignments have been recorded in the agendas.

Conclusively, the assignment of *mansib* districts to kadis as *arpalık*, *maişet* or *te'bîd* caused that kadis waiting in line for an office became unemployed for longer terms. Even if with ordinances, imperial orders and decrees issued from time to time it has been tried to prevent such incidents it can be understood from the studies that they were not very successful, since such permanent assignments became more widespread after the XVIII. century.

The data in the agendas in the period examined show that some districts have been annexed to other districts. From the records in the agendas it could be understood that this kind of practice was implemented due to two main reasons, which is to increase the income of kadis assigned to sovereign districts, and to provide judicial processes by annexing districts which are too small to be sovereign to nearby districts. It has also been determined that in some reverse cases of annexation districts have been detached from each other by subdivision and turned into sovereign districts. Subdivision provided that new *mansib* assignments could be made. It must be stated that the reason for subdividing districts into sovereign ones was to improve service, and that the request of the people in the district has been considered.

Key Word: History, XVIII. century, Rumelia, Kadi'asker, Kadi, District.

Öz: Osmanlıda kazalar, başlarında ilmiye kökenden gelen *kadı* unvanlı sivil idarecilerin bulunduğu idari birimlerdir. Osmanlı öncesi Türk-İslam devletlerinde görülmeyen kaza yapılanması erken dönem Osmanlı idari sisteminde de yoktur. XV. yüzyıldan itibaren toprakların genişlemesi, artan sancak sayısı ve bir sancaktaki kazaî işlere tek bir kadının yetişememesi gibi sebepler sancak yapılanmasından farklı olarak kaza/kadılık bölgelerinin oluşmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nde kadılıklar nüfus, mevkii ve başlarında bulunan kadılara sağladıkları gelirler dikkate alınarak öncelikle mevleviyet ve kasaba kadılıkları olmak üzere iki ana gruba ayrılmışlardır ve bu idari birimlerde görev yapacak tüm kadıların tayin, terfi, azil gibi özlük işlemlerinden XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar kazaskerler yetkili olmuşlardır. Bu dönemden sonra mevleviyetler şeyhülislamın yetkisine geçerken, kazaskerler kasaba kadılıkları olarak tanımlanan kazalarda görev alacak kadıların özlük işlemleriyle ilgilenmişlerdir. Mevleviyet kadılıklarına yapılan tayinler ruus defterlerine kaydedilirken kasaba kadılıklarına atanan kadıların tayin-terfi işlemleri ise Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin başlarında bulundukları kazaskerlik dairelerinde tutulan kazasker ruznamçelerine kayıt edilmişlerdir. Bu bağlamda kazasker ruznamçeleri Osmanlı kaza teşkilatına dair önemli bilgiler içermektedirler. Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın ilk yarısında, H.1118-1170 (1706-1756), Rumeli kazaskerliği tarafından yapılan kadı atamaları içeren kazasker ruznamçeleri kullanılarak Osmanlı kaza teşkilatının işleyişine dair tespitler yapılmıştır. Ruznamçe verileri çerçevesinde Rumeli kazaskerliğine bağlı kazaları XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki sayısı XVI-XVII. yüzyıl kaza sayılarıyla karşılaştırmalı ortaya konulmuş, kazaların mansib, maişet ve te'bîd statüleriyle kadılar tarafından tasarruf edilmeleri örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca kazaların statülerinde yapılan değişikliklerin teşkilatın işleyişine etkileri ve alınan tedbirler, kazaların ilhak ve ifraz edilmeleri çalışmanın başlıkları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, XVIII. yüzyıl, Rumeli, Kazasker, Kadı, Kaza.

Giriş

İlk İslam devletlerinin bünyesinde tarih sahnesine çıkan ve daha sonraki İslam devletlerinde de varlığını sürdüren kadılık, adli ve idarî bir görevdir. Kadılık, değişik coğrafya ve devletlerde bazı farklılıklar göstermekle beraber bütün İslam coğrafyasının müşterek kurumlarından biridir. Yaklaşık altı yüz yıllık bir zaman ve çok geniş bir zeminde varlığını sürdürmüş olan Osmanlı Devleti de bu kurumu kendine has bazı karakteristik vasıf ve vasıtalarla bünyesinde muhafaza etmiştir. Padişah adına yetki kullanan ve bu yetki ile birtakım görevleri ifa eden ilmiye zümresine mensup kimselerin görev aldığı bu teşkilat Osmanlı Devleti'nde özellikle eğitimi ve bürokratik yapısı bakımından diğer İslam ve Türk devletlerinden farklıdır (Baykara, 2002; Ortaylı, 2018, s. 9-24)².

XIV. yüzyıl başlarında küçük bir beylik olarak ortaya çıkan ve yapılan fetihlerle üç kıtada geniş bir bölgeye yayılan Osmanlı Devleti'nde ülke toprakları şer'î-idarî anlamda yüzlerce kazaya bölünmüş ve kazaların başına ilmiye kökenli sivil idareciler atanmıştır. Kadı unvanlı bu görevliler merkeze yani Dîvân-ı Hümâyûn'a bağlanarak hükümetin gücü ülkenin en küçük birimlerinde bile etkin olarak hissettirilmiştir (Akdağ, 1955). Ülkenin şer'î-idarî olarak kazalara ayrılmasının yanında bir de eyalet-sancak ayrımı yapılmıştır ki bu tamamen askerî-idarî bir yönetim anlayışını teşkil etmekteydi (İnalçık, 2003, s. 121-122).

Bu iki durum dikkate alındığı zaman Osmanlıların bir bölgenin idaresi için iki yetkili tayin ettiği görülmektedir. Bunlardan ilki, hükümdarın hukukî otoritesini temsil eden ve ilmiye sınıfından gelen sivil idareci pozisyonundaki "*kadı*", diğeri ise askerî sınıftan gelen ve hükümdar adına bulunduğu bölgede otoriteyi sağlayan "*bey*" (sancak beyi ve beylerbeyi)'dir. Böylece hükümet taşrada bir güç dengesi oluşturmuştur. Sancağın başında bulunan bey kadı kararı olmaksızın hiçbir cezai müeyyide uygulayamadığı gibi kadılara da emir verememiştir. Şeriatın ve kanunun yerine getirilmesinde kadı, askerî yetkili olan beyden bağımsız hareket ederek emirlerini direkt olarak hükümdardan almıştır. Taşra teşkilatında bu güç dengesi daima göz önünde bulundurulmuştur (Sevinç, 1994, s. V).

Başında kadıların bulunduğu kazalar, tarihi süreç içerisinde ticari ve kültürel gelişimiyle çevresinin merkezi olmuş bir kasaba veya şehir ile bu merkezi çevreleyen köylerin oluşturduğu idarî bir birimdir. Bazı sancaklarda bir kaza olurken, bazı sancaklar birden fazla kazaya ayrılmışlardı (Ünal, 2002, s. 232). Ayrıca bazı durumlarda nahiyeler de kaza olarak itibar edilmişlerdir. Mesela, Anadolu vilâyetinin Hüdâvendigâr sancağına tâbi olan Bergama ile Nevâhi-i Bergama ile iki ayrı kazadır (XVI. yüzyılda). Yine Rumeli Beylerbeyliği'nin Silistre sancağına tâbi olan Yanbolu ile Nâhiye-i Yanbolu iki ayrı kaza yani kadılıktır (Çakar, 2002).

Bu yapılanmanın yanında hiçbir kasaba ve şehir merkezi olmaksızın sırf köyler grubu halinde oluşturulmuş kazalar da bulunmaktadır. Genel olarak merkez ve çevre ilişkisi içerisinde yapılan kazalardan farklı olan bu tür kazalar özellikle Türkmen aşiret hayatının zaruri kıldığı durumlardan dolayı ortaya çıkmıştır (Akdağ, 1979, s. 83). Bu tür kazaların bir merkezi olmaması gezici kadıların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Baykara, 2002).

Osmanlı klasik döneminde uygulanan ve XIX. yüzyıla kadar askerî teşkilattan bağımsız bir şekilde ilmiye sınıfından gelen kadıların yönetiminde olan kazaların bu yapısında 1838 sonrasında değişimler yaşanmaya başlamıştır (Ongan, 1958, s. xxvi-xxviii). İdarî, hukukî ve hatta askerî bakımdan bir bütün teşkil edecek şekilde yeni bir teşkilatın oluşturulmaya başlanması ile hukukî idareci olarak kadının sosyal fonksiyonu gerilemiştir. Coğrafyanın etkin olduğu yeni bir mali ve idarî bütünlük ortaya çıkmasıyla kazalar önce bir müdürün idaresine bırakılmış, zamanla kaymakamlık idaresi oluşturularak önce sancağın sonra da vilayetin en alt birimi haline gelmişlerdir.

² Osmanlı kaza idaresine dair ayrıntılı literatür bilgisi için bk. Beyazıt, 2016; Gündoğdu, 2009; Alan, 2015; Kuru, 2016; Kılıç, 2017.

Osmanlı Devleti'nde Kazaskerlik Kurumu

I. Murad devrinde teşkil ettiği bilinen ancak kaynaklarda kuruluşuna dair farklı bilgiler verilen kazaskerlik kurumu Fatih devrinde ikinci gelişim dönemini yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmed, devlet teşkilatına ilişkin hiyerarşi ve protokolü düzenleyen kanunnamesinde kazaskerliğe de yer vermiş; bu kanunnamede kazaskerin görev ve yetkileri ile makamın teşrifattaki yeri belirlenmiştir. Bu dönem öncesine ait kaynaklarda kurumsal anlamda bölünmüş olmasa da birden fazla kazaskerin aynı anda görev yaptığı da bilinmektedir. Fatih iktidarının son yıllarına doğru kazaskerliği Anadolu ve Rumeli kazaskerliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde ise Arap ve Acem kazaskerliği oluşturulduysa da, bir süre sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir (İpşirli, 2002).

Kaynaklarda “*Sadreyn Efendiler*” olarak da geçen Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin yetki alanları da belirlenmiştir. Buna göre, Anadolu, Suriye, Irak, Arap Yarımadası ve Mısır, Anadolu kazaskerliğinin; Balkan Yarımadası, Karadeniz’in batı kıyıları, Ege ve Akdeniz adaları, Rumeli kazaskerliğinin görev alanı idi. Kazaskerler XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar bölgelerinde görev yapan tüm ilmiye zümresinin atama, azil ve terfi işlemlerini elinde tutmuştur. Bu dönemden sonra mevali denen ve büyük kazalar ile yüksek dereceli medreselerde görev yapan üst düzey kadı ve müderrislerin atama yetkileri şeyhülislamlığa geçmiştir. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri ise sadece küçük kaza ve medreselerde görev yapan kadı ve müderrislerin tayin ve azil işleri ile ilgilenmeye başlamışlardır (Uzunçarşılı, 1988, s. 155).

Kazasker Ruznamçeleri

Dîvân-ı Hümâyûn’da şer’i hukuk ve ulemayı temsil eden kazaskerlerin görev alanını iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi *kaza (yargı)* görevleridir ki bu alandaki faaliyetlerin kayıtları kazaskerler tarafından tutulan *Rumeli ve Anadolu Kazaskerlik Sicilleri*’nde toplanmıştır. Kazaskerlerin *idari* görevlerine ait kayıtlar ise *Rûznâmçe Defterleri*’nde yer almaktadır. Bunların dışında farklı amaçları için tutulan *Anadolu ve Rumeli Kadıları Mahiye ve Maaş Defterleri*, *Dîvân Defterleri*, *Mühür Tatbik Defterleri* gibi defter serileri de bulunmaktadır. Bu defterlerde Osmanlı Devleti’nde kaza, ifta ve tedris işlerini yürüten ilmiye mensuplarına ait kayıtlar bulunmaktadır (Aydın, Yurdakul, & Kurt, 2006, s. 39-40).

Farsça’da *gün* anlamına gelen *rûz* kelimesi ve *mektûp* anlamına gelen *nâme* kelimesinin bir araya gelmesiyle *ruznâme* birleşik kelimesi oluşturulmuştur. Ruzname kelimesi Arapçaya da girmiş ve *rûznâmec* veya *rûznâmce* şeklinde İslam’ın ilk dönemlerinde kullanılmıştır. Türkçe’ye ise *rûznâmçe* olarak girmiştir. Ruznamçe, ruznameden farklı olarak Osmanlı bürokrasisinde günlük işlemler için tutulan defterlerin genel adı haline gelmiştir. Hazineye bağlı muameleler için tutulan ruznamçeler yanında defterdarlığa bağlı büroların ihtiyacına göre tutulan ruznamçeler de mevcuttu (Afyoncu, 2008). Kaynaklarda “*Rûznâmçe-i Hümâyûn*”, “*Matlab Defteri*”, “*Mülâzemet Defteri*”, “*Dânişmend Defteri*”, “*Akdiyye Defteri*” gibi çeşitli isimler verilen ve kazaskerler tarafından tutulan defterler de ruznamçe defterlerinin bir türüdür (Gündoğdu, 2009).

Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri tarafından tutulan ruznamçeleri ilim âlemine ilk tanıtan Cahit Baltacı olmuştur. Bâb-ı Meşihat Şeyhülislamlık Arşivi’nde kullanılmayan dolaplar içerisinde bulunan bu defterler toplam 377 adettir ve Baltacı, bu defterleri bir makale ile tanıtmıştır (Baltacı, Kâdî-asker Rûz-nâmçeleri’nin Tarihî ve Kültürel Ehemmiyeti, 1979). Müteakiben İsmail Erünsal da Nuriyosmaniye Kütüphanesi’nde 52 adet defter tespit etmiş ve o da bir makale ile bu defterleri tanıtarak araştırmacıların dikkatine sunmuştur (Erünsal, 1980). Bu ruznamçelerde Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine bağlı olarak çalışan ilmiye mensuplarının silke giriş, tayin, terfi ve azillerine ait kayıtlar vardır. Temel olarak iki ana gruba ayrılan defterleri, silke giriş ve ilmiye tariki içerisinde hareket kayıtlarını içeren defterler olarak sınıflamak mümkündür (Beyazıt, Osmanlı İlmiye Mesleğinde İsdihdam (XVI. Yüzyıl), 2014, s. 12).

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Kazaları

Rumeli’de yer alan kazaların sayısı, gerek vergi kayıtlarından gerekse XVI. yüzyıl sonrası tutulmaya başlanan kazasker ruznamçelerinden hesaplanabilir. XV. yüzyılda kazasker ruznamçesi, en azından şimdilik elimizde, mevcut olmadığı için Rumeli’de olan kazaların bir dökümünü cizye defterlerinden hazırlamak mümkündür. Ömer Lütfi Barkan’ın neşrettiği H.894 (1488-1489) tarihli cizye tahsilâtına ait muhasebe bilançolarında toplam 275 kazanın ismi geçmektedir. XVI. yüzyıla gelindiğinde kaza miktarı 448’a çıkmış, XVII. yüzyılda ise imparatorluğun en geniş sınırlara ulaşması ile birlikte bu sayı 481’i bulmuştur. (Barkan, 1964; Beyazıt, 2014; s. 183, 273-284; Alan, 2015, 54-55)

1683 Viyana bozgunu ile başlayıp Karlofça Anlaşması (1699) ile nihayete eren 16 yıllık Kutsal İttifak Savaşları XVIII. yüzyılın başında Osmanlı’nın Rumeli sınırlarının daralmasına yol açmıştır. Bu toprak kayıpları kadılık teşkilatı içerisindeki kaza sayısını da etkilemiştir. Her ne kadar 1711 Prut Zaferi ile başlayıp 1739’da yapılan Belgrad Anlaşması’na kadar yapılan mücadeleler ile bazı topraklar geri alındıysa da XVII. yüzyıldaki duruma geri dönülemedi. XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Rumeli kazasker ruznamçelerinde 390 kazanın kayıtları yer almaktadır. Bu 390 kazadan 315 tanesinin ismi doğrudan atama kayıtlarında zikredilirken, 75 kazanın ismi ise ilhak muameleleri veya kazaya atanan kadının daha önceki görev yerinin belirtilmesi dolayısıyla geçmektedir (Kuru, 2016, s. 259-277). XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar geçen sürede Rumeli’de yer alan kaza sayıları Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1: XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Rumeli Kazaları

Grafik 1’den de anlaşılacağı üzere, devletin sınırlarındaki genişleme ve daralma tabii olarak Rumeli’deki kaza miktarının da artmasına yahut eksilmesine yol açmıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli’de bulunan kasaba kadılıklarının listesi ekte verilmiştir.

Rumeli Kazalarına Kadı Tevcîhatı

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli kazaskerinin yetkisindeki kasaba kadılıklarına yapılan görevlendirilmelerde kazaların *mansıb*, *te’bid*, *maişet* ve *arpalık* olarak tasarruf edildikleri anlaşılmaktadır. İncelenen döneme ait kazasker ruznamçelerinde Rumeli kazaskerliği tarafından yapılan en erken tarihli atama işlemi 1 N 1118 (7 Aralık 1706) iken en geç tarihli atama işlemi ise 1

Ra 1170 (24 Kasım 1756)'tir. Bu süre zarfında Rumeli kazaskerliğinin yetkisinde bulunan kazaların hangi statülerle tasarruf edildikleri Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2: Kazaların Statüleri

Grafik 2 incelendiğinde toplam 6.161 atama işleminden 5.675'inin mansıb kadılık olarak yapıldığı görülür. Mansıb kadılıklarından sonra en çok te'bid görevlendirmeler yapılmış ve bu türdeki işlem adedi 288'dir. Maişet olarak kazaları tasarruf etmek üzere yapılan kadı atamalarının sayısı ise 191'dir. Grafik 2'ye göre 7 atama işleminde kazalar arpalık statüde kadılara verilmiştir.

Mansıb Kadılık

Mansıb terimi, Osmanlı Devlet teşkilatındaki memuriyetler için kullanıldığı gibi ilmiye bürokrasisinde kadılık görevi için de kullanılmıştır. İlmiye zümresinden olup tarik-i kazaya dâhil olan ve sırası gelince mansıb kadılık statüsü ile kazaları tasarruf etmeye başlayan kadılar kendilerine verilen görev süresi bittikten sonra infisâl dönemine girerler ve İstanbul'da mülâzemet dönemi geçirip bir nevi staj yaptıktan sonra yeniden kazaya atanmak için görev sırasının kendilerine gelmesine beklerlerdi. Teşkilatı içindeki kadınların mansıb kazaya atanma, görevden ayrılma, infisâl ve mülâzemet dönemine girme ve yeniden kaza görevine tayin döngüsü belli bir sisteme oturtulmuştur. XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait ruznamçelerde yer alan toplam tayinlerin %92'sini oluşturan bu tür tevcih şeklidir (İpşirli, Mansıb, 2003; Yurdakul, 2008, s. 136)

XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki mansıb tayinlerini kendi içerisinde iki bölüm halinde incelemek gerekir. Zira yapılan tevcihlerin bir kısmında kazalar mansıb statüsü ile tek bir kadının salâhiyetine verilirken bazı kazalar başka bir kazaya ilhak edilmişlerdir³. Ruznamçe verilerine göre mansıb kadılık statüsü ile yapılan 5.675 atamadan 5.195'inde kazalara müstakil kadı atanırken, kalan 480 atamada ise kazaların başka müstakil kazalara ilhak edildikleri tespit edilmiştir.

Osmanlı kaza teşkilatı içerisinde kadılık görevi yapmış Hindizâde Hüseyin'e ait atama işlemleri mansıb statülü kaza görevlendirmesine örnek olarak verilebilir. XVIII. yüzyılın başında Hindizâde Hüseyin'e ait ilk tayin işlemi Niş kazasına yapılmıştır. Bu kayıttan, Hindizâde Hüseyin'in daha önce 150 akçe yevmiye ile İbrail kadısı olarak görev yaparken normal süresinden iki ay önce görevinden alındığı ve bundan sonra kırk dokuz aylık bir infisal dönemi geçirdiği anlaşılmaktadır. Hindizâde, infisâl süresinin kırk yedi ayını İstanbul'da mülâzemette geçirmiş ve 1 B 1122 (26 Ağustos 1710)'de Niş muvakkiti olarak kazanın sıralamasına girmiştir (MA, RKR, 247/70, vr. 13b). 30 M 1124 (9 Mart 1712)'te Niş kazasını mansıb kadılık statüde fiilen tasarruf

³ İlhak kazalarla ilgili geniş bilgi başlıkta verilecektir.

etmeye başlayan Hindizâde şikayet üzerine on beş ay sonra azledilmiştir (MA, RKR, 252/75, s. 3; 252/75, s. 41). Hindizâde'nin azledilmesine sebep ise görevini kötüye kullanmasıdır. Hindizâde Hüseyin'in Niş'ten sonraki görev yeri Çorlu kazasıdır. Otuz iki aylık infisâl süresinin yirmi altı aynı mülâzemette geçiren Hindizâde 1 S 1128 (26 Ocak 1716)'de Çorlu muvakkiti olmuş, 1 N 1129 (9 Ağustos 1717)'da da Çorlu'daki görevine başlamıştır (MA, RKR, 254/77, s. 13; 256/79, s. 50; 257/80, vr.18b; 257/80, vr. 25a). Buradaki görevi bitip infisâl ve mülâzemet dönemleri sonrası yeni bir göreve başlayacaktır.

Netice olarak; mansıb kazaya atanan bir kadı belli bir zaman dilimi için görevini ifa ettikten sonra buradan ayrılır ve yeni görevini beklerdi. Böylece mansıb statü ile yapılan görevlendirmelerde görev ve görevsizlik olmak üzere döngüsel bir sistem üzerine kurulmuştur. Kazasker ruznamçelerinin düzenli olarak tutulma başladığı XVI. yüzyılın ikinci yarısında belirli bir nizama sokulan kaza tevcih sisteminin işleyişi daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Yüzyıllar arasında görülen en belirgin fark ise kadıların kazalardaki aktif görev sürelerinin zamanla kısalmasıdır.

Te'bîd Kadılık

Kazaların tasarruf şekillerinden bir diğeri de te'bîd statülü görevlendirmelerdir. Sözlükte; “ebedileştirmek, sonsuzlaştırmak, devam ettirme, bâki bırakma” (Ş.Sami, 1989, s. 370) gibi anlamlar içeren te'bîd, Osmanlı kaza teşkilatında kayd-ı hayat şartı ile kazaların kadılara tahsis edilmesidir. Diğer bir ifade ile gerek Anadolu gerekse Rumeli kazaskerliğine bağlı olan kazaların mansıb kadılık gibi rotasyon sistemine tâbi tutulmayıp, aynı kadı tarafından hayat boyunca tasarrufudur.

Te'bîd uygulamasının ilmiye teşkilatında ne zaman başladığı konusunda elimizde kesin bir tarih bulunmamaktadır. Bununla birlikte XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait kazasker ruznamçelerinde te'bîd kayıtlarına rastlanmaktadır. Ancak bunlar, kazaların te'bîd usulüyle ulemaya tahsis edilmesi değil, müderrislerin medreselerde kayd-ı hayat şartı ile görev alması şeklindedir. XVII. yüzyılın başında, H.1011 (1602-1603) tarihinde Rumeli kazaskerliğine yazılan bir fermanla geçen “...kazâda ebed câ'iz değildir. Ammâ medresede tarikde eski, ehl-i ilim ve müstehak olana câ'izdir” hükmü kazaların te'bîd olarak verilmesinin uygun olmadığını, bu tür tevcihatın tarikte eski müderrisler için yapılabileceğini göstermektedir (Uzunçarşılı, 1988, s. 106). Bu dönemde kaza tarikinde yer alan kadılar emeklilik dönemlerinde ilmiyenin diğer bir kolu olan tedris görevine geçerek kayd-ı hayat şartı ile kendilerine tahsis edilen medreselerde görevlerini yapıp geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır (Beyazıt, 2009, s. 283-285). Her ne kadar kadılıkların süresi tahsisi yasaklansa da XVII. yüzyılın başlarından itibaren bazı kadılıklara te'bîden kadı atandığı ve zamanla bu uygulamanın yaygınlaştığı ruznamçe kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Mesela; 21 Ca 1017'de (2 Eylül 1608) Hotalic (Servi) kazası 20 yıldan fazla bir zaman devlete hizmet eden Çatalzâde Mahmud'a te'bîd statü ile tahsis edilmiştir. Benzer bir te'bîd görevlendirmesi 1 B 1075'te (18 Ocak 1665) Suğdak kazasında görülmektedir. Daha önce Suğdak'ta görev yaparken kazanın Taman'a ilhak olunmasıyla mağdur olan Ömer bu tarihte yeniden müstakil hale getirilen Suğdak'a te'bîd statü ile tasarruf etmeye başlamıştır. Kazalarda te'bîd görevlendirmelere dair XVII. yüzyıl ruznamçelerinde bunun gibi birçok misal bulmak mümkündür (Alan, 2015, s. 101-104).

XVIII. yüzyıla gelindiğinde mansıb olması gereken kazaların te'bîd statü ile kadılara daha da yaygınlaşmıştır. Dönemin ilk yarısına ait Rumeli kazasker ruznamçelerine göre bu tip tevcih şekli mansıb kadılıklardan sonra ikinci sırayı alır ve yapılan 288 te'bîd ataması tüm atamaların %5'ine tekabül eder. Bu dönemde Rumeli kazalarını te'bîd statüyle tasarruf etmek üzere atananlar genellikle *eşrâf-ı kuzât*, *kudemâ-i tarik* kadılarıdır. Bunların yanında bazı müderris ve müftülere de te'bîd kaza tahsisi yapıldığı görülmektedir.

Tarik içerisinde uzun süre görev yapmış eşrâf-ı kuzât kadılarının kazalarda te'bîd olarak görevlendirilmelerinde yaşlılık veya hastalıktan ötürü maddî sıkıntı çekmeye başlamaları etkili olmuştur. Diğer bir ifade ile ikamet ettiği kazadan uzak yerlere gidemeyecek kadar yaşlı ya da hasta olan ve maddî anlamda muhtaç durumda bulunan kaza teşkilatında uzun süre görev yapmış kadılar, süre kısıtlaması olmadan kazalara tayin edilmişlerdir. Mesela, Havass-ı Ahi kazasını ilhak kaza olarak tasarruf eden Hatvanizâde, 1 Ra 1129'da (13 Şubat 1717) görevinden alınarak yerine Kesriye kazası muvakkiti olan Es-seyyid Muharrem, kazayı te'bîd statü ile tasarruf etmek üzere atanmıştır (MA, RKR, 256/79, s. 43.). Es-seyyid Muharrem'in yaşlı olması bu tayinde etkili olmuştur.

Eşrâf-ı kuzât kadılarının kayd-ı hayat şartı ile Rumeli kazalarına tayin edilmesine diğer bir misal Piskopi ve Hırsofi kazalarına ait kayıtlarda görülür. 1 R 1130'da (4 Mart 1718) ruznamçeye girilen atama kaydına göre Piskopi ve Hırsofi kazalarını mansıb kadılık olarak tasarruf eden İbrahim'in görevinin bitmesine daha 18 ay olduğu ve sürenin bitiminden sonra Piskopi ve Hırsofi kazalarını Rahmetullah'ın te'bîd statü ile tasarruf edeceği belirtilmiştir. Aynı kayıta eşrâf-ı kuzâtta olup gözünden rahatsızlanan Rahmetullah'ın Piskopi ve Hırsofi kazalarındaki görevi başlayana kadar 1 L 1130'dan (28 Ağustos 1718) başlamak üzere Prespe'yi ilhak kaza olarak tasarruf edeceği, diğer iki kazadaki görevinin ise 1 L 1131'den (17 Ağustos 1719) itibaren başlayacağı görülür (MA, RKR, 257/80, vr. 29b).

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli kazalarına yapılan te'bîd atamalarının çok az bir kısmında görevlendirilen ilmiye mensubunun müftü olduğu tespit edilmektedir. Toplam 288 atamanın 9'u bu şekilde yapılmıştır. Mesela, Korondos kazasını te'bîd olarak tasarruf eden İbrahim'in vefatı üzerine kaza, 1 C 1140'ta (14 Ocak 1728), Yanya'da müftülük görevinde bulunan Ataullah Efendi'ye te'bîd statü ile verilmiştir (MA, RKR, 268/91, vr. 57a). Korondos kazasının diğer kayıtları incelendiğinde İbrahim'in de vefatından önce Yanya'da müftü olduğu görülecektir.

1 Ra 1126'da (17 Mart 1714) Kızılhisar kazasına muvakkaten ataması yapılan Ömer'in Karaferye'de müftü olduğu ve mezkûr kazayı Mürted Adası ilhakıyla tasarruf edeceği ruznamçe kayıtlarına yansımıştır. 1 N 1127'de (31 Ağustos 1715) fiilî olarak Kızılhisar'da göreve başlayan Ömer, 29 Z 1127'de (26 Aralık 1715) kazadan nakledilmiştir (MA, RKR, 252/75, s. 58; 254/77, s. 27; 254/77, s. 6). Ömer'in ruznamçelerde yer alan diğer görevleri takip edildiğinde ise kendisinin 30 Za 1121'den (31 Ocak 1710) 29 R 1127'ye (4 Mayıs 1715) kadar 65 ay boyunca Sarıgöl kazasını yine te'bîd statü ile tasarruf ettiği görülmektedir (MA, RKR, 246/69, vr. 12a; 252/76, s. 25).

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli kazalarının te'bîd kaza statüsünde ilmiye sınıfının diğer alanlarında görev yapanlara verilmesine dair münferit misallerden biri de Bursa'daki Bahâeddin Medresesi'nden munfasıl olan Hasan'a yapılan tevcihattır. Medresedeki görevinden sonra 21 sene gibi uzun bir infisâl dönemi geçiren Hasan'ın Osat ve Andurusa kazalarında te'bîd kayıtları tespit edilmiştir. Bu kayıtlara göre, maddî olarak zor durumda olmasının yanında verem hastalığına da yakalandığı anlaşılan Hasan ilk olarak Osat kazasında görevlendirilmiş ve 1 S 1126'da (16 Şubat 1714) kazanın sıralamasına girmiştir (MA, RKR, 252/75, s. 30). Osat kazasını fiilî olarak 29 R 1127-30 M 1128 (4 Mayıs 1715-25 Ocak 1716) arasında 9 ay boyunca tasarruf eden Hasan daha sonra Andurusa kazasına nakledilmiştir (MA, RKR, 254/77, s. 33). Osat'tan ayrılma tarihi ile Andurusa kazasında göreve başlama tarihi arasında bir aylık tutarsızlık olsa da 1128 Muharrem'inin (Aralık 1715-Ocak 1716) başında veya sonunda Andurusa'da göreve başlayan Hasan'ın bu kazaya niçin nakledildiği yine atama kaydında mevcuttur. Kendisi aslen Mora havalisindendir ve Mora kazalarından Andurusa'ya atanması onun müşküliyeti sebebiyledir (MA, RKR, 254/77, s. 6). Andurusa'da iki dönem te'bîd kadılığı görülen Hasan'ın kazadaki görevinin ne zaman ve ne şekilde son bulduğuna dair bilgiye defter serilerinin eksikliği yüzünden ulaşılamamıştır. Hasan son olarak 1 R 1130'da (4 Mart 1718) hâlâ Andurusa kadısıdır (MA, RKR, 257/80, vr. 23a).

İncelenen dönem içerisindeki Rumeli kazasker ruznamçelerinde yer alan ve kazaların te'bîd olarak tahsis edildiğini gösteren kayıtların yirmi sekiz tanesinde te'bîd kelimesinin yanında *tekaüd* terimi de kullanılmıştır. Bu terim, Osmanlı bürokrasisinde seyfiye, ilmiye ve kalemiyede görev yapan kişilerin yaşlılık, hastalık veya malullük durumlarında ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendilerine maaş bağlanması uygulamasını ifade eder (İpşirli, 2011, s. 340-341). Bu bağlamda ruznamçelerde "*ber-vech-i te'bîd ve tekaüd*" şeklinde yapılan atamalar emekliye ayrılan kadıların geçimlerini sağlamaları için süre kısıtlaması olmadan Rumeli kazalarında görevlendirilmesidir. 1 B 1121'de (6 Eylül 1709) Kerbeniş kazasına yapılan bir atama işlemi bu tür görevlendirmelere misal teşkil edebilir. Bu kayda göre kazanın kadısı olan Ali'nin görev süresi dolduktan sonra kaza 400 akçe ile Şumnu'dan munfasıl olan Ahmed tarafından te'bîd statü ile tasarruf edilecektir. Ruznamçe kaydından anlaşıldığı kadarıyla teşkilat içinde uzun süre görev yapan ve eşrâf-ı kuzât olarak ifade edilen kadılardan olan Ahmed artık yaşlandığı için emekliye ayrılmış ve kendisine Kerbeniş kayd-ı hayat ile verilmiştir. Atama işleminde dikkati çeken bir diğer durum ise Kerbeniş'in 150-200 akçelik bir kaza olmasına karşın Ahmed 499 akçeye denk gelen Tırhala yani sitte rütbesiyle tayin edilmiştir (MA, RKR, 246/69, vr. 10a). İncelenen döneme ait Kerbeniş kayıtları takip edildiğinde Ahmed'in fiilî olarak göreve başlamasından 13 ay sonra vefat ettiği görülür (MA, RKR, 247/70, vr. 20a).

Tekaüde ayrılan kadılara kazaların te'bîd statü ile verilmesine dair bir diğer misal Livadiye kayıtlarında yer alır. 1 Ca 1140'da (15 Aralık 1727) yapılan atama işlemine göre Tırhala kadısı olarak görev yapan eşrâf-ı kuzât kadılardan Mehmed Saadeddin hasta ve yaşlı olduğu için mansıb kaza zapt etmeye kudreti yoktur. Bu sebeple kendisi emekliye ayrılmış ve Livadiye'yi te'bîd statü ile tasarruf etmek üzere görevlendirilmiştir. Ayrıca ruznamçedeki bu kayıta bu tür görevlendirmelerin kanun-ı kadim üzere olduğu şerhi düşülmüştür. Bu da bize uygulamanın önceki yüzyıllarda da yapılan rutin bir işlem olduğunu göstermektedir (MA, RKR, 268/91, vr. 57b; 269/92, vr. 28b).

Te'bîd atamaları yukarıda da açıklandığı üzere kadıların hayatlarının sonuna kadar aynı kazayı tasarruf etmeleri esasına dayanmakta idi. Ancak XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Rumeli kazasker ruznamçelerinde bazı te'bîd görevlendirmelerinin azil, nakil, feragat veya herhangi bir sebep belirtilmeden kazadan ref şeklinde sona erdirildikleri de tespit edilmiştir. İncelenen ruznamçelerde yer alan 288 te'bîd atamasının sadece 70 tanesi kadının vefatı ile son bulmuştur. Bu şekilde görevlendirilen kadıların görevlerinin bitmesinde farklı faktörler etkili olmuştur. Bahâeddin Medresesi'nden munfasıl olup kendisine te'bîd kadılık verilen Ömer misaline dönecek olursak, Osat'tan Andurusa'ya nakledilmesinde Ömer'in Morali olmasının etkisi vardır. Bazen de halkın şikâyetleri te'bîd olarak görevlendirilen kadının azledilmesine neden olmuştur. Podgarice kazasını bir defa maişet kadılık, iki defa da te'bîd olmak üzere üç kere tasarruf eden Ali'nin kayıtları incelendiğinde kaza halkının kendisinden şikâyetçi olduğu ve bu yüzden görevinden azledildiği ortaya çıkmaktadır (MA, RKR, 252/75, s. 4).

Neticede hayat boyu görev yapmak üzere kazalara kadı tevcihinin ilk misallerine XVII. yüzyılın başlarından itibaren rastlanır ve XVIII. yüzyılda bu şekilde tasarruf edilen kazaların sayısı daha da artar. Bu uygulama ile Rumeli kazaskerinin yetki alanında olan kadılıklardan bazıları silk içerisinde uzun süre görev yapmış hasta ve yaşlı kadılara süre sınırlaması olmadan verilmiştir. Zaman içerisinde bazı kazalara sadece te'bîd olarak kadı atanması, mansıb kadılık sayısını azaltmış ve kazaya atanmak için sıra bekleyenlerin artmasına, böylece bekleme sürelerinin daha da uzamasına neden olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan silk içerisindeki kadıların şikâyetleri üzerine çıkarılan fermanlar ile te'bîd görevlerin önüne geçilmek istenmiştir (MA, RKR, 256/79, s. 2-3; 265/88, vr. 10a; Kuru, 2016, 198-202). Ancak çok da başarılı olunamadığı atama kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Maişet Kadılık

Kazaların maişet kadılık olarak tahsis edilmesinin ilk misallerine XVII. yüzyılın ortalarında rastlanmaktadır. Bu dönemi inceleyen Ercan Alan, XVII. yüzyıla ait ruznamçelerde toplam 17 atamanın maişet olarak yapıldığını tespit etmiştir (Alan, 2015, s. 98). XVIII. yüzyılın ilk yarısında maişet uygulamasının giderek yaygınlaştığı görülmektedir. İncelenen ruznamçe kayıtlarına göre Rumeli kazalarına yapılan 191 atamada kazalar maişet statüsü kadılara tahsis edilmişlerdir. Bu rakam tüm tayinlerin %3'ünü oluşturmaktadır.

Maişet kazaların kimlere tahsis edildiğine dair genel bir gruplandırmaya gidersek; ilk olarak kıdemli kadılardan olup bir kazayı zabtedecek gücü bulunmayan ve gelire ihtiyacı olan tarik eskisi *pir ve ihtiyar* kadılara kazaların maişet olarak verildiği ruznamçelere yansımıştır. Nitekim Yergöğü kazasına 1 Ca 1119'da (31 Temmuz 1707) yapılan atama kaydına göre, bu kazayı ilhak kaza olarak tasarruf eden Ruscuk kadısı Şaranizâde Halil'in Yergöğü'ndeki görevi on dokuz ay sürecek ve zamanı bitince yerine Petric kazasını te'bîd kaza olarak tasarruf ederken asılsız şikâyetler ile haksız yere görevinden alınan Ali gelecektir. Ancak atama kaydında da belirtildiğine nazaran Ali'nin yaşlı olmasının yanında, geçimini sağlayacak bir geliri de bulunmamaktadır. Bu yüzden Yergöğü kazasındaki görevi başlayıncaya kadar Ali'ye İstarova kazası maişet kaza olarak verilmiştir. Böylece İstarova kadısı Es-seyyid Rahmetullah'ın görevden alınmasıyla 1 Ca 1119'dan (31 Temmuz 1707) itibaren kaza on aylığına Ali'nin tasarrufuna geçmiştir. Bu tayin için ferman çıkarıldığı da kaydın kenarına yazılan "*mûcibince emr-i sultânî sâdir olmuştur*" ifadesinden anlaşılmaktadır (MA, RKR, 243/66, s. 16). İstarova kayıtları incelendiğinde ise Ali'nin burada altı ay görev yaptıktan sonra kazanın Hüseyin'e mansıb kadılık olarak verildiği görülecektir (MA, RKR, 243/66, s. 23).

Eşrâf-ı kuzâtın kadılara maişet kaza verilmesine dair bir diğer misal ise Premedi'nin Karabaşzâde Mehmed'e maişet statü ile verilmesidir. Premedi kazasının XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait atama kayıtlarının tamamı incelendiğinde bu kazanın kadınlar tarafından daima mansıb kadılık olarak tasarruf edildiği, ancak bir defa maişet statü ile tasarruf etmek üzere Karabaşzâde Mehmed'in tevcih edildiği görülmektedir. 1 Za 1134 (13 Ağustos 1722) tarihli bu atama kaydından Karabaşzâde Mehmed'in bu sırada herhangi bir görevinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ruznamçelerde yer alan diğer atama kayıtları da göz önüne alındığında kaza tarihinde eşrâf-ı kuzât kadılardan olan Karabaşzâde Mehmed'in geçim sıkıntısı çekmemesi için Premedi kazası 1 Z 1134'ten (12 Eylül 1722) itibaren sekiz aylığına maişet kaza olarak kendisine tahsis edilmiştir. Böylece kaza mansıb kadılık statüsünden çıkarılmıştır. Mehmed verilen sekiz aylık süre dolmadan, vazifesinin henüz altıncı ayında, 30 Ca 1135'te (8 Mart 1723)'te görevinden alınmış ve Premedi'ye bu tarihten sonra tekrar mansıb statüsü ile yeni kadı atamaları yapılmıştır (MA, RKR, 261/84, vr.18a; 49b).

Kazaları maişet statüsünde tasarruf eden ikinci grup ise, *mevali* dediğimiz kesimdir ve ilmiyenin üst zümresi olarak tanımlanan bu gruba gelir sağlaması için mansıb kazalar, zaman zaman maişet kaza yapılmışlardır. Mesela, 1 B 1136 (26 Mart 1724) tarihli kayda göre Bereketli kazasını te'bîden tasarruf eden Ali'nin ölümü üzerine kaza, Selanik'ten munfasıl olan Abdullah Efendi'ye maişet statüsü ile verilmiştir. Bu atama işlemine göre Abdullah Efendi, Bereketli kazasını 30 B 1136'dan (24 Nisan 1724) başlamak üzere iki sene boyunca tasarruf edecektir. Fakat Abdullah Efendi kazada yirmi yedi ay kalmıştır. Abdullah Efendi'den sonra ise kaza tekrar mansıb kadılık olarak başka bir kadıya verilmiştir (MA, RKR, 265/88, vr. 24b; 265/88, vr.10b; 266 (238)/89, vr. 25b).

Ulemazâde olarak isimlendirilen ilmiyeye mensup kişilerin çocuklarına da ihtiyaçları olması durumunda geçimlerini sağlamak amacıyla maişet kaza verilmiştir. Blagay kazasını 1 M 1135'ten (12 Ekim 1722) başlamak üzere maişet kaza olarak tasarrufa başlayan Abdülhadizâde Mehmed'in atama kaydında kendisinin gelire ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden Ağazâde

Mehmed'in görevinin sonlanmasıyla Blagay kazası on yedi aylığına Abdülhadizâde Mehmed'e tevcih edilmiştir (MA, RKR, 261/84, vr. 20b).

Devlet içerisinde *başka hizmetlerde bulunan müstehak kişilere* de maişet kazalar verilmiştir. Nakşa Bere kadılığına dair atama kayıtları incelendiğinde buranın çeşitli tarihlerde kaptanıderya imamı, donanma kadısı, donanma duacısı gibi görevler icra eden ulemaya maişet statü ile verildiği anlaşılmaktadır. Mesela, 1 M 1146 (14 Haziran 1733) tarihli bir tayin kaydına göre Nakşa Bere kadılığını maişet olarak tasarruf eden Ahmed görevinden alınmış, yerine Kaptanıderya İmamı Hüseyin tayin edilmiştir. 1 S 1146'da (14 Temmuz 1733) göreve başlayacak olan Hüseyin'e, maişetine ek olarak Miknos ve Santorin kazaları da ilhak statü ile verilmiştir (MA, RKR, 271/94, s. 73).

Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine bağlı olarak her iki kazaskerin dairesinde kadı tayin-tevcih işlemlerinde görev alan ve belgelerde "*serlevhâ-yı yemîn ü yesâr*", "*serlevhâteyn-i yemîn ü yesâr*" ya da "*tahtabaşı*" olarak isimlendirilen kimseler bulunmaktaydı. Bu görevde olan kişilere de geçimlerini sağlamaları için maişet kaza tahsis edilmiştir (Yurdakul, 2008, s. 107-108). XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait ruznamçelerde tahtabaşılara farklı kazaların maişet kaza olarak verildiği tespit edilmektedir. Mesela, Köstendil'i te'bîd kaza olarak tasarruf eden Nimetullah'ın ölümü üzerine 1 C 1137'de (15 Şubat 1725) bu kaza Receb'in tasarrufuna maişet olarak verilmiştir. Bu atama kaydından Receb'in kazaskerin yanında serlevhâ olarak görev yaptığı anlaşıyor (MA, RKR, 265/88, vr. 36a). Kazaskerlik dairesinde tahtabaşı olarak görev yapanlara maişet kaza verilmesine dair bir diğer misal Badracık'ta görülmektedir. 1 Ra 1126 (17 Mart 1714) tarihli atama kaydına göre, serlevhâ-yı yemîn olarak görev yapan ve geçimini sağlaması için kendisine maişet olarak Yacağaç ilhakıyla Badracık kazası tahsis edilen Arif Mehmed'in ölümü üzerine yerine eşrâf-ı kuzât kadılarından Üsküb kazasından munfasıl Sadizâde Es-seyyid Mehmed Salih atanmıştır. Badracık ve Yacağaç bu defa onun maişeti olmuştur (MA, RKR, 252/75, s. 31).

Sonuç olarak; Rumeli kazaskerinin yetki alanı içerisindeki bazı kazalar ilmiye mensuplarına gelir sağlaması için maişet statüsünde tahsisi edilmişleridir. Te'bîd uygulamasında olduğu gibi kazaların maişet olarak tasarruf edilmesi de tarik içerisinde huzursuzluklara yol açmıştır. Zira mansıb kadılıkları maişet statüye sokulması ve bu şekilde görevlendirme yapılması mansıb kadılık sayısını düşürmüştür. Bu durum da teşkilat içerisinde bir kazaya atanmayı bekleyen kadıların uzun süre görevsiz kalmalarına yol açan bir etken olmuştur. Bu yüzden, konuya dair fermanlar ve buyruklarda, kazaların maişet olarak verilmeyip tarikte sıra bekleyen kadılara mansıb kadılık olarak verilmesi emredilmiştir (Kuru, 2016, s. 197-209).

Arpalık

Osmanlı Devleti'nde devlet memurlarına hizmette bulundukları sürece maaşlarına ilaveten, görevden alındıktan sonra ise bir nevi emekli maaşı olarak tahsis edilen ve arpalık olarak isimlendirilen gelirin ne zaman verilmeye başlandığına dair kesin bilgi olmamakla birlikte, XVI. yüzyıl kaynaklarında bu terime rastlanmaktadır (Baltacı, 1991). Mesela, H.924 (1518) tarihli tevcih kaydına göre Kırıkkilise kazası kazasker Zeyrekzâde'ye arpalık olarak verilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 119). Bu uygulama XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. XVII. yüzyılın başında 1009 Muharrem'inde (Temmuz-Ağustos 1600) Kınalızâde Hasan Efendi'nin Gelibolu'yu arpalık statüde tasarruf etmek üzere tayin edildiği görülmektedir. Evliya Çelebi de eserinde arpalık kazalardan bahsetmiş, misal olarak Prevadi kazasının nakibüleşrâflara arpalık olarak verildiğini yazmıştır (Beyazıt, 2014, s. 180). Prevadi kazası, XVIII. yüzyıla kadar arpalık statüsünde kalmış ve 19 B 1135'te (25 Nisan 1723) ûlâ rütbesi ile mansıb kadılık haline getirilmiştir (MA, RKR, 264/87, vr. 2a).

Arpalık uygulamasının kazasker ruznamçelerine yansımaya baktığımızda ise H.1035 (1625-26) tarihinden öncesine ait bir arpalık kaza tahsisi tespit edilememektedir. Bu dönemden sonra arpalık kazalar giderek yaygınlaşmıştır. XVII. yüzyıl Rumeli kazasker ruznamçeleri üzerine

çalışma yapan Ercan Alan bu dönemde arpalık statüde tasarruf edilmiş 33 kazanın ismini vermektedir ve bu kazaların çoğu arpalık kaza statüsünden çıkarılıp mansıb kaza statüsü ile işlem gördükleri için ruznamçe kayıtlarına girmişlerdir. Böylece atama işlemleri kazasker tarafından yapılmıştır (Alan, 2015, s. 92-96).

Cahit Baltacı, XVIII. yüzyılda arpalık uygulamasının daha arttığını, bazı kazaların ulemaya ek gelir sağlamak amacıyla arpalık haline getirildiğini, yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı coğrafyasındaki altmış kazanın arpalık olarak ayrıldığını yazmıştır (Baltacı, 1991). Ancak bu iddiayı ruznamçelerde yer alan atama kayıtlarından doğrulamak mümkün değildir. Zira arpalık tevcihleri kazasker değil şeyhülislam tarafından yapılmaktadır. Kazaskerin yetkisinden çıkarılarak arpalık statüye sokulmuş bir kazanın kayıtları ancak kazanın tekrar mansıb, te'bîd ve maişet kaza statüsüne dönüştürülmesi durumunda ruznamçelere yansır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Rumeli ruznamçelerinde yer alan tüm atama kayıtları içerisinde sadece yedi atama işlemiyle beş farklı kazanın arpalık olarak tasarruf edildiği görülmektedir. Bu beş kazaya yapılan atamalar da arpalık olmaktan çıkarılarak mansıb kaza statüsüne sokulan kazalara yapılmıştır.

Tablo 1: Arpalık Kaydı Olan Kazalar

Kaza İsmi	Kadısı	Göreve Başlama Tarihi	Görevin Bitiş Tarihi	Görev Bitiş Sebebi	Kaynaklar
Akçahisar	Ömer		29.S.1129	Ref	RKR, 256/79, s. 37
Plevne	Naib		1.Ca.1119	Ref	RKR, 243/ 66, s.17
Rodos	Tahir Abdullah Efendi		1.Z.1118	Nakl	RKR, 243/66, s. 64-65
Siroz	Abdullah Efendi	1.S.1123	29.L.1123	Ref	RKR, 248/71, vr. 28a
Siroz	Sunullah		30.M.1129	Ref	RKR, 256/79, s. 105
Siroz	Kemaleddin Efendi		30.Ra.1130	Ref	RKR, 257/80, vr. 27a
Tuzla	Es-seyyid Şeyh Mehmed Efendi		30.Ra.1121	Ref	RKR, 246/69, vr. 6b

Siroz kazasının atama kayıtları incelendiğinde 1 S 1123'te (21 Mart 1711) kazanın mansıb statüsünden çıkarılarak ordu kadısı tayin edilen Abdullah Efendi'ye arpalık statüsüyle verildiği tespit edilmiştir. Kaza 9 ay bu statüyle Abdullah Efendi'nin üzerinde kaldıktan sonra eski kadısı Sadizâde Es-seyyid Mehmed Salih kazayı mansıb statüde tasarruf etmek üzere tayin edilmiştir (MA, RKR, 248/71, vr.28a). Yine Siroz ile ilgili diğer kayıtlar takip edildiğinde 1 R 1126'da (16 Nisan 1714) yapılan mansıb atamasından sonra Siroz'a ait yeni bir atama kaydının kazasker ruznamçelerinde yer alması yaklaşık 3 yıl sonra 1 M 1129 (16 Aralık 1716) tarihindedir. Bu kayda göre kazayı arpalık olarak tasarruf eden Sunullah'ın görevi 30 M 1129'da (14 Ocak 1717) bitecektir. 1 R 1126'da (16 Nisan 1714) kazayı tasarrufa başlayan el-Hac Ali'nin görevinin ne zaman bittiği, ondan sonra kazanın sırasında olan Mehmed'in Siroz'u tasarruf edip etmediği ve kazanın Sunullah'a ne zaman arpalık olarak verildiğine dair kesin bilgiyi kazasker ruznamçelerinden çıkarmak mümkün değildir (Kuru, 2016, s. 781-783). Zira bu arada yapılan arpalık tevcihi şeyhülislam tarafından yapılmıştır. 30 M 1129'a (14 Ocak 1717) gelindiğinde ise Siroz'un tekrar mansıb kadılık haline gelmesi, Sunullah'ın üzerinden arpalık olan kazanın alınması

ile olmuştur. Böylece kazanın atama kayıtları ruznamçelerde görülmeye başlamıştır (MA, RKR, 256/79, s. 105).

Arpalık olarak ilmiye sınıfına tahsis edilen ve böylece mansıb kadılık olmaktan çıkarılan kazalara dair atama işlemleri kazasker ruznamçelerine yansımamasına rağmen konu hakkında çıkarılan fermanlar ile bu tür görevlendirmelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Zira arpalık tayinleri de maişet ve te'bîd kadılıklar gibi süre sınırlaması olmadan yapılan görevlendirmelerdir ve bu tür tayinler de tarik içinde yığılmalara sebep olmuştur. Bu da XVIII. yüzyılın başından itibaren kaza tevcih sisteminin en önemli sorunlarından bir tanesidir.

Kazaların Statülerinde Yapılan Değişiklikler ve Etkileri

Rumeli kazaskerliğinin salâhiyetinde bulunan kazalara yapılan tayinlerin büyük oranda mansıb kadılık olarak yapılması kaza tarihinde yer alan kadıların kazaları belirli bir döngüsel zaman için tasarruf etmeleriyle ilgilidir. Daha önce de açıklandığı üzere kadılar mansıb kazalara atandıklarında belirli bir süre ile görev yaparlar, daha sonra kazadan ayrılırlardı. Bu sistemin kurulmasında kaza sayısı ile kazalarda görev yapacak kadı sayısı arasındaki dengesizlikler önemli rol oynamıştır. Kadı sayısı çok, kaza sayısı ise azdı ve herkese bir kadılık bulunmadığı için silk içerisindeki her kadı belli bir süre ile kazaya atanmıştır. Jun Akiba, III. Selim döneminde yaklaşık olarak 5-6 bin tane sırasını bekleyen kadı adayı varken uygun kaza sayısının en fazla bin civarında olduğunu belirtmiştir. Tabii ki bu tespitinde tüm Osmanlı coğrafyasındaki kadı ve mansıb sayılarını esas alınmıştır (Akiba, 2005). Bu durumda kazaların farklı statülerle tasarruf edilmeleri teşkilat içerisinde bulunan kadıları mağdur etmiştir. Çünkü mansıb kazaların arpalık, maişet veya te'bîd olarak verilmesi sebebiyle tarikte yer alan ve sıra bekleyen kadılar, görev için daha fazla beklemek zorunda kalmışlar ve zaman içerisinde sıra bekleyen kadılarda yığılma oluşmuştur. Bu durumun önüne geçmek amacıyla emirler çıkarılarak mansıb kadılıkların arpalık, maişet veya te'bîd olarak tevcih edilmesini zorlaştıran tedbirler alınmıştır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait ruznamçeler içerisinde kazaların statülerine ilişkin ve özellikle maişet ve te'bîd kazalara sınırlama getirmeyi amaçlayan ilk belge Rumeli kazaskerine hitaben yazılmış 14 S 1121 (25 Nisan 1709) tarihli'dir. Bu belgede kadıların Dîvân-ı Hümâyûn'a gelip Rumeli'de tarik içerisinde yer alan mansıbların müderris, meşayih, eimme ve hatiplere maişet olarak verilmesinin kendilerini mağdur ettikleri yönünde şikâyetlerde bulundukları bu sebeple maişet kazalardan müstakil kaza olabilecek durumda olanların müstakil yapılması ve kadılara tahsis edilmesi emredilmiştir. Ayrıca tek başına müstakil kadılık olamayacak küçük kazaların birleştirilerek müstakil kaza haline getirilmesi istenmiştir. Bir kısım maişet kazaların ise geliri az olan başka kazalara ilhak edilmesi istenmiştir. Ayrıca herkesin kanun-ı kadime uyması gerektiği bildirilmiştir (Kuru, 2016, s. 197-198).

Bu dönemde maişet ve te'bîd uygulamasına dair 1128 tarihinde bir ferman da çıkarılmıştır. Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine hitaben yazılan bu ferman ile kaza tarihine bir çeki düzen getirilmek istenmiştir. Fermanda özetle; mansıb kadılıkların maişet veya te'bîd olarak ulemaya tahsis edilmemesi, daha önce bu şekilde verilmiş kazaların boşalmaları durumunda yeni kadı atanmayıp bunlardan müstakil kaza olabilenlerin müstakil kaza, olamayanların ise civarında bulunan kazalara ilhak edilmeleri emredilmiştir. Ayrıca tekaüde ayrılan kadılar için te'bîd kaza vermek gerektiğinde bu kişilerin etraflıca soruşturulduktan sonra kazaskerin arzı, şeyhülislamın işareti üzerine çıkarılacak ferman olmadan tayin edilmemeleri emredilmiştir. Böylece hakkı olmadığı halde te'bîd kaza elde etmeye çalışanlar önlenmeye çalışılmıştır (Kuru, 2016, s. 198-199).

2 N 1136'da (25 Mayıs 1724) çıkarılan ferman ise bir önceki fermanın devamı niteliğindedir. Bu ferman da maişet ve te'bîd kaza uygulaması konusunda bazı düzenlemeler getirir. 1121 tarihli ferman tekaüd olan kadıların nasıl tayin edileceğine dair daha ayrıntılı bilgiler verirken 1136 tarihli bu ferman ise maişet kadılıkların kimlere verileceğine dair sınırlamalar getirmiştir (NOK, AKR, Yeni Kayıt, 4569/31, vr. 4ab). Tüm yapılan bu düzenlemeler yine de

mansıb kazaların arpalık, maişet veya te'bîd kaza olarak ulemaya verilmesinin önüne geçememiştir.

Kazaların İlhak ve İfraz Edilmesi

Bir kazanın komşusu olan diğer bir kazaya dâhil edilerek aynı kadı tarafından tasarruf edilmesi uygulamasına ilhak kaza adı verilmektedir. Bir anlamda kadılık sınırlarında genişlemeyi ifade eden bu uygulamayı eldeki verilerle XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürmek mümkündür (Beyazıt, 2010). XVI. yüzyıl Rumeli kazasker ruznamçelerinden yedi adet hareket ruznamçesi üzerinde yapılan incelemeye göre tüm atama kayıtları içerisinde ilhak atamalar %2.06 ile son sırayı almaktadır (Beyazıt, 2014, s. 161-162). XVII. yüzyıl Rumeli kazaskerliği ruznamçelerini inceleyen Ercan Alan ise bir oran vermemekle birlikte kayıtlarda ilhak kaza uygulamasına çokça rastlandığını yazmıştır (Alan, 2015, s. 159-160).

XVIII. yüzyılın ilk yarısında ait ruznamçelerde bu tür atamaların önemli yer tuttuğu ilhak kaza uygulamasının daha da yaygınlaştığı ve bu şekilde tasarruf edilen kaza sayısının arttığı görülmektedir. Bu dönemde Rumeli'de bulunan kasaba kadılıklarına yapılan 6.161 atamadan 520 tanesi, yani toplam tayinlerin %8'i bir kazanın başka bir kazaya ilhak edilmesi şeklindedir. Kalan 5.643 atamada ise kazalara müstakil kadı atanmıştır.

Ruznamçelerde yer alan ve kazanın ilhak edilerek verildiğini gösteren müstakil atama kayıtlarının yanında gerek mansıb kaza, gerek maişet kaza, gerekse te'bîd kaza olarak kadılar tarafından tasarruf edilen kazalara daha önce ilhak edilmiş kazaların bu durumlarının devam ettirildiğine dair kayıtlara da rastlamak mümkündür. Mesela, Yayça ve Bihorine kazaları Üziçe Kadısı Abdülkadir'e 1 Ca 1119'da (31 Temmuz 1707) ilhak olarak verilmiştir. Bu iki kazanın daha sonra Üziçe'ye atanan Mehmed tarafından da ilhak olarak tasarruf edildikleri Üziçe kayıtlarında görülmesine karşın Yayça ve Bihorine kazaları için müstakil bir atama kaydı yapılmamış, Üziçe kazasına yeni atanan Mehmed'in atama kaydında bu iki kazanın ilhaklık durumunun devam ettirildiği belirtilmiştir (MA, RKR, 243/66, s. 17; 245/68, vr.29b; 245/68, vr.13a; 246/69, vr.19b; 247/70, vr. 34a).

Kazasker ruznamçeleri incelendiğinde bazı atama işlemlerinde ilhak statülü kazanın bağlı olduğu kazadan ayrılıp başka bir kazaya bağlanması durumunda bile bu değişiklik ile ilgili ayrı bir atama kaydı tutulmadığı anlaşılmaktadır. Pravnik kazasını 30 Z 1120'den (12 Mart 1709) itibaren ilhak kaza olarak tasarruf etmeye başlayan Yenipazar kadısı Ahmed'in asıl kazası olan Yenipazar kayıtlarında Pravnik'ten bahsedilmemekte ve kazanın ne kadar süre ile tasarruf edildiği buradan anlaşılamamaktadır. Ruznamçelerde Pravnik kazasına ait müstakilen tutulmuş diğer kayıtlar incelendiğinde de yine kesin bir netice elde edilememektedir. Ancak tüm ruznamçeler tarandığında bu kazanın 29 Ş 1121'den (3 Kasım 1709) başlamak üzere bir süreliğine Niğbolu kazasına ilhak edildiği, sonra tekrar Yenipazar ilhakı yapıldığı anlaşılmaktadır (MA, RKR, 246/69, vr.37b; 246/69, vr.44a; 247/70, vr.27a).

Ruznamçelerdeki ilhak kaza kayıtlarındaki belirsizlikler, incelediğimiz dönem içerisinde ne kadar kazanın tam olarak ilhak kaza statüsünde kadılar tarafından tasarruf edildiğine dair net bir veri elde etmemizi engellemektedir. Sadece tüm kazalar içerisinde zaman zaman ilhak statüsünde tasarruf edilmiş veya hiç bu şekilde bir kadı görevlendirmesi yapılmamış ya da devamlı surette ilhak kaza olarak başka kaza kadıları tarafından tasarruf edilmiş olanlarla ilgi bir tespit yapmak mümkündür ve Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 3: XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında İlhak Statü ile Tasarruf Edilen Kazalar

XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait kazasker ruznamçelerinde yer alan 390 adet kazanın 164 tanesi, yani %42'si hiçbir şekilde başka bir kazaya ilhak edilmemiştir. Kadılar tarafından mansıb, maişet veya te'bîd kaza statüsünde tasarruf edilen bu kazaların özellikleri incelenirse bunların bir kadının geçimini sağlayacak kadar veya daha yüksek gelirlere sahip oldukları görülecektir. Rumeli kazaları içerisinde 226'sının ise gerek kazalarda görev yapan kadıların içinde bulundukları durumdan gerekse kazaların özelliklerinden dolayı en az bir defa başka bir kazaya ilhak oldukları anlaşılmaktadır. İncelenen dönem içerisindeki Rumeli kazalarının %58'ini oluşturan bu grubu da ikiye ayırmak mümkündür. 226 kazadan 155 tanesi çeşitli zamanlarda ilhak kaza yapılmışsa da bu kazalar mansıb, maişet ve te'bîd kaza statüsü ile müstakil olarak da tasarruf edilmişlerdir. 71 kaza ise sadece başka kazalara ilhak yapılmış ve kadılara ek gelir sağlamışlardır. Böylece kadılar asıl kazalarının yanında ilhak kazaları da idare etmişlerdir. Bu son gruba girenler müstakil olarak bir kadıya verilemeyecek kadar küçük kazalardır.

Bir kazanın başka bir kazada fiilî olarak görev yapan kadı tarafından tasarruf edilmesi ve bu şekilde yapılan atamaları birkaç sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan ilki kazanın müstakil olmayacak kadar az gelire sahip olmasıdır. Kazaların küçük olmaları kadılara sağladıkları geliri de etkilediğinden bunlar pek itibar görmemekte ve boş kalmaktaydılar. 1 Z 1118 (6 Mart 1707) tarihli bir kayda göre İvranya kazasını bir önceki kazasker döneminden beri tasarruf eden Es-seyyid Rahmetullah'ın buradaki görevi devam ettirilirken kendisine müstakil olmayan Mitrofcacık kazası da ilhak olarak verilmiştir. Atama kaydında Mitrofcacık kazasının mahlûl olduğu belirtilmektedir. Yapılan bu atama ile kadılar tarafından itibar görmeyen kazanın kadısız kalması engellendiği gibi İvranya kazasını tasarruf eden kadıya da ek bir gelir sağlanmıştır (MA, RKR, 243/66, s. 63).

Benzer bir atamaya Atbunar kayıtlarında rastlanmaktadır. 1 R 1123'ten (19 Mayıs 1711) itibaren Atbunar'ı ilhak kaza olarak tasarruf eden Derbend kadısı Ali'den Atbunar'ın ay sonunda alınacağı 1 Ca 1123 (17 Haziran 1711) tarihli kayıt ile bildirilmiştir. 30 Ca 1123'te (16 Temmuz 1711) ise Atbunar o sırada boş olan Yadre kazası ile birlikte Memlahateyn kazasının ilhakı yapılmış ve Mehmed'in tasarrufuna verilmiştir (MA, RKR, 248/71, vr. 4b). Burada da Yadre'nin boş olmasını, müstakil kaza olmayacak kadar küçük bir kaza olmasına bağlamak gerekir.

Ruznamçelerde yer alan tüm kayıtlar gözden geçirilirse Yadre kazasının incelenen dönemde hiçbir zaman müstakil olarak tahsis edilmediği, hep ilhak kaza olarak tasarruf edildiği görülecektir.

İlhak kaza uygulamasının bir diğer sebebi de kadılara ek gelir sağlamaktır. Teşkilat içerisinde yer alan kadıların arzuahalleri veya gelen şikâyetler üzerine mansıb, te'bîd veya maişet olarak tasarruf ettikleri kazalara civarında bulunan bir veya birkaç kaza ilhak edilmiştir. 30 Za 1121'den (31 Ocak 1710) başlamak üzere İnebahtı kazasını mansıb kadılık olarak tasarruf eden Mehmed'e 1 Ra 1122'ye (30 Nisan 1710) gelindiğinde Kulhızır ilhak olarak verilmiş ve İnebahtı'daki görevi süresince iki kazayı birlikte tasarruf edeceği bildirilmiştir. Kulhızır'ın İnebahtı'ya ilhak olmasına dair bu atama kaydında gerekçe olarak İnebahtı kazasının gelirinin düşmesi gösterilmiştir. Yapılan şikâyetler ile kazanın gelirini arttırmak için civarında olan başka bir kaza diğerine ilhak edilmiştir (MA, RKR, 247/70, vr. 34a).

Dönemin ruznamçeleri incelendiğinde karşımıza yeni bir durum daha çıkacaktır. 1 Ra 1122'de (30 Nisan 1710) İnebahtı'ya ilhak olan Kulhızır eğer bu kayıt dikkate alınır ise 30 Ra 1123'e (18 Mayıs 1711) kadar, yani İnebahtı kadısı Mehmed'in görevi bitene kadar bu kazanın ilhakı olarak kalması gerekmektedir. Ancak aradan üç ay geçtikten sonra 1 C 1122'de (28 Temmuz 1710) Kulhızır bu defa Es-seyyid Hüseyin isimli başka bir kadının tasarrufunda verilmiştir. 1 Ca 1122 (28 Haziran 1710) tarihli atama kaydına göre Çorlu kadısı Halil'in görevi 1122 Cemâziyelâhîr'in sonundan itibaren üç ay daha sürecek; bu süre sonunda kazayı tekaüde ayrılan Es-seyyid Hüseyin tasarruf etmeye başlayacaktır. Hüseyin'in Çorlu'daki görevi başlayıncaya kadar mağdur olmaması için Kulhızır kendisine ilhak verilmiştir (MA, RKR, 247/70, vr. 8a). 30 B 1122'ye (24 Eylül 1710) gelindiğinde ise Kulhızır, Es-seyyid Hüseyin'in üzerinden de alınacaktır (MA, RKR, 247/70, vr. 11b).

Bir kazanın ilhakı olarak tasarruf edilen kazaların zaman zaman ifraz edilerek, yani mevcut kazasından ayrılarak başka kadıların salâhiyetlerine verildikleri de görülmektedir. Bu şekilde mevcut kazasından ayrılan kazalardan uygun olanlar müstakil olarak tek bir kadının tasarrufuna bırakılabiliyorlardı. Mesela; 1 R 1120'de (20 Haziran 1708) yapılan bir atama kaydı ile o tarihte Yakova kazasının ilhakı olarak İsmail tarafından tasarruf edilen Altunili'nin müstakil kaza olması için ferman çıkarılmıştır. Bu ferman ile birlikte Altunili'nde görevli olan Yakova kadısı İsmail'in yerine İstanbul'da Zati Çelebi Medresesi'nde görev yaptıktan sonra munfasıl olan ve 11 sene infisâl, 21 ay da mülâzemet dönemi geçiren Hasan, 150 akçe yevmiye ile atanmıştır (MA, RKR, 245/68, vr.6b). Altunili kazası 26 ay Hasan'ın tasarrufunda kaldıktan sonra 1 C 1122'de (28 Temmuz 1710) yapılan yeni bir atama ile bu defa Manastır kazasının sıralamasında olan ve zamanının gelmesini bekleyen Manastır muvakkiti Hüseyin'e verilmiştir. Böylece kaza müstakil olmaktan çıkarılıp tekrar ilhak kaza haline getirilmiştir (MA, RKR, 247/70, vr. 10b).

Temeşvar'dan ifraz olunarak müstakil kaza haline getirilen Beckerek kazasına dair kayıtlar da bu uygulamaya misal oluşturur. 1 Ra 1127'de (7 Mart 1715) yapılan atama ile Beckerek kazasını ilhak olarak tasarruf eden Temeşvar kadısı görevinden alınmış ve yerine Depedelen kazasında 150 akçe yevmiye ile görev yaptıktan sonra munfasıl olan Hüseyin atanmıştır. Beckerek kazasına dair bu tarihten sonraki atama kayıtları incelenirse kazanın hep müstakil olarak kadılara verildiği görülür (Kuru, 2016, s. 409). Hüseyin'in atamasına dair ruznamçe kaydı dikkatli bir şekilde incelenirse aslında Beckerek'in Temeşvar'a ilhak olmadan önce de müstakil kaza olduğu *ka'l-evvel* ifadesiyle anlaşılmaktadır (MA, RKR, 253/76, 26).

Mevcut kazasından ifraz edilen kazaların müsakil kaza olmadan yeni bir kazaya ilhak edilmesi de yaygın bir uygulamadır. Gölhisar kazasına 1 N 1119-29 § 1126 (26 Kasım 1707-9 Eylül 1714) arasında yapılan atamalar incelenirse yedi yıl içinde Gölhisar'ın yedi farklı kazaya ilhak ve ifraz olduğu görülür. 1 § 1119 (28 Ekim 1707) tarihli kayda göre Gölhisar'ı ilhak olarak Banaluka kadısı Abdullah tasarruf etmekte iken Gölhisar buradan ifraz olunmuş ve Kesriye kazasına ilhak edilmiştir. Kesriye muvakkiti olan İsmail'in asıl kazasındaki görevi başlamadan önce ilhak kazasındaki görevi başlamıştır (MA, RKR, 243/66, s. 26). İsmail 1 L 1121'e (4 Aralık

1709) kadar Gölhisar'da görev yaptıktan sonra kaza, Kesriye'den ifraz ve Bosna Brod'a ilhak yapılmıştır. Böylece Bosna Brod kadısı Feyzullah, Gölhisar'ı ilhak kaza olarak tasarruf etmeye başlamıştır. Bu atama için müstakil bir kayıt açılmadığı için Gölhisar atamalarına dair listede gözükme de Bosna Brod kazası kayıtlarında mevcuttur (MA, RKR, 246/69, vr. 44a). Gölhisar'ın Bosna Brod kazasına ilhak olunmasından iki ay sonra, 30 Za 1121'de (31 Ocak 1710) kaza buradan da ifraz edilerek Birce ve Kenzin kazalarına ilhak olmuştur. Görevden alınan Bosna Brod kadısı Feyzullah'ın yerine Birce ve Kenzin kazalarını birlikte tasarruf eden Ahmed atanmıştır (MA, RKR, 246/69, vr. 12a).

Birce ve Kenzin kadısı Ahmed'in 12 ay boyunca Gölhisar'ı ilhak kaza olarak tasarruf etmesinden sonra kaza yeniden ifraz edilerek bu defa Akhisar kazasına ilhak olmuştur. Akhisar kadısı Ali Sekati, 30 Za 1122'den (20 Ocak 1711) itibaren Gölhisar'ı da kendi kazasıyla beraber tasarruf etmeye başlamıştır (MA, RKR, 247/70, vr.17b-18a). Gölhisar, Akhisar'ın ardından önce Temeşvar'a, bir süre sonra da Kamengrad'a ilhak olunmuştur (MA, RKR, 248/71, vr.23a; 251/74, s. 10). Bütün bu ilhak ve ifraz uygulamaları ile çeşitli kazaların kadıları tarafından tasarruf edilen Gölhisar kazasına 1126 Şaban'ında (Ağustos-Eylül 1714) İbrahim atanmıştır. Tekaüde ayrıldığı için Gölhisar kendisine te'bîd kaza olarak verilmiş, onun da görevden ayrılması ile Gölhisar artık mansıb kadılık olarak müstakil kaza haline getirilmiştir (Kuru, 2016, s. 492-493).

Kaza ahalisinin Dîvân-ı Hümâyûn'a yaptıkları başvurular da bir kazanın ilhak veya mevcut kazasından ifraz olmasını ya da müstakil kaza haline gelmesini etkilemiştir. Mostar kadısı El-hac Ömer'e hitaben yazılan bir fermana göre; Dogne kazasının istilaya uğramasından sonra kazanın bazen İhlivne, bazen de başka kazalara ilhak olması dolayısıyla ahalisinin perişan olduğu ve kaza halkını bu zor durumdan kurtarmak için 30 Ra 1121'den (9 Haziran 1709) başlamak üzere kazanın Mostar'a ilhak olduğu bildirilmiştir (MA, RKR, 246/69, vr. 2b).

Sonuç

Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli kazaskerliğinin yetki alanında bulunan kazalar ve bu kazalara yapılan kadı tayinleri üzerinden kazaların statüleri ele alındı. Bu çerçevede, kadı ve müderris tevcihatlarını ihtiva eden kazasker ruznamçeleri incelendi. Ruznamçelerden elde edilen verilerle ilmiye teşkilatı üzerine daha önce yapılan çalışmalar birlikte değerlendirilerek XVIII. yüzyılın ilk yarısında kadılık müessesinin işleyişi ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmamızda değinilen ilk konu, incelenen dönemde Rumeli kazaskerliğinin yetkisindeki kazaların adetlerine dairdir. Buna göre; XVIII. yüzyılın ilk yarısında devletin Rumeli canibinde bulunan kasaba kadılıklarının sayısı 390'dır. Rumeli kazaskerinin salâhiyetindeki kazaların XVI. yüzyılda 449, XVII. yüzyılda 481 adet olduğu göz önüne alındığında XVIII. yüzyılda kaza sayısında bir düşüşün olduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi Kutsal İttifak Savaşları'yla yaşanan büyük toprak kayıplarıdır.

Çalışmamızda üzerinde yoğunlaştığımız ikinci konu, kazaların statüleridir. Osmanlı Devleti'nde kazalar, kadılar tarafından mansıb, maişet, arpalık, te'bîd ve tekaüd olmak üzere farklı statülerle tasarruf edilmişlerdir. Teşkilat içindeki kadılara kazaların süreli tahsisi olarak tanımlanabilecek mansıb kaza uygulaması incelenen dönemde yapılan atamaların %92'lik kısmını oluşturur ve teşkilatın asıl işleyişi bu tür görevlendirme biçimiyle sağlanmıştır. Kadıların kazalara belirli süre ile tayini öncelikle teşkilat içindeki görevsiz kadılara da zamanla görev sırası gelmesine olanak vermiştir. Böylece artan kadı sayısı ile birlikte görevlendirilecek kaza sayısı arasındaki dengesizlik giderilmeye çalışılmış ve dönemler halinde bütün kadılara kaza tahsisi yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, kadıların görevlendirildikleri yerlerde süreli kalmaları diğer devlet görevlileri ya da yerel unsurlarla birlikte hareket edip kanun dışı uygulamalar yapmalarını engellemiştir. Görev süreleri içinde halka zülüm yapan kadıların şikâyet edilmeleri durumunda ise sürelerinin bitmesi beklenmeyerek kazalardan alınmışlar ve yerlerine yeni kadılar atanmıştır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında yapılan kadı görevlendirmeleri dikkate alındığında bazı kazaların maişet statüsüyle ilmiye mensuplarına gelir sağlaması için tahsis edildikleri tespit edilmiştir. Bu tür görevlendirmenin çeşitli sebepleri olduğu, özellikle teşkilatta uzun süre çalışan yaşlı kadırlara, üst düzey ilmiye zümresine, devlete hizmet eden müstehak kişilere ve kazaskerlerin yardımcıları olan tahtabaşılara maişet kazaları verilmiştir. Ancak süresiz yapılan maişet tahsisleri teşkilatın işleyişini sekteye uğrattığı gibi kadılar arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Çünkü maişetlerin artması mansıb kadılık sayısı azaltmıştır. Bu da aktif görev için bekleyen kadıların daha uzun süreler mazûl kalmalarına neden olmuştur.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında kasaba kadılıklarının te'bîd statüsüyle süre kısıtlaması olmadan kadırlara tahsis edildikleri de tespit edilen bir diğer noktadır. Kaza görevlendirmeleri için caiz olmadığı ancak medreselerde görev alacak müderrisler için bu tür tevcih yapılabileceği fermanla belirtilse de özellikle kaza teşkilatı içinde görev alan ihtiyar kadırlara ya da te'bîd ve tekaüd şeklinde yapılan görevlendirmelerle emekli teşkilat mensuplarına Rumeli kazalarının süresiz olarak tahsis edildiği görülmüştür. Maişet kaza uygulaması gibi teşkilatın mansıb kaza uygulamasındaki rotasyon sistemini sekteye uğratan bu uygulama da teşkilat mensupları tarafından hoş karşılanmamıştır.

Yüksek dereceli ulemaya gelir getirmesi için bazı mansıb kazaların arpalık yapıldığı da yine ruznamçelerden anlaşılmaktadır. Bu kazalar tekrar mansıb statüsüyle kadırlara tahsis edildiklerinde ruznamçelere atama işlemleri girilmiştir.

Sonuç olarak; mansıb kazaların arpalık, maişet veya te'bîd statülerle kadırlara tahsis edilmesi tarihte yer alan ve sıra bekleyen kadıların görev için daha uzun süreler görevsiz kalmalarına neden olmuştur. Zaman zaman çıkarılan hatt-ı hümayûn, ferman ve buyrulduklar ile bu durumun önüne geçilmek istense de pek başarılı sağlanamadığı, XVIII. yüzyıldan sonra bu tür süresiz görev tevcihlerinin daha da yaygınlaştığı yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır.

İncelenen döneme ait kazasker ruznamçelerinin verileri bazı kazaların başka kazalara bağlandıklarını yani ilhak edildiklerini göstermektedir. Bu uygulamanın müstakil kazalarda görevlendirilen kadıların gelirlerini arttırmak ve müstakil olamayacak kadar küçük kazaları yakınlarındaki kazalara bağlayarak kazaî işlerin yapılmasını sağlamak olmak üzere iki temel sebebinin olduğu ruznamçe kayıtlarından anlaşılmıştır. İlhak uygulamasının tersi olarak bazı durumlarda kazaların ifraz yoluyla birbirlerinden ayrılarak müstakil kaza yapıldıkları da tespit edilmiştir. İfraz uygulaması da yeni müstakil mansıb statülü görevlendirmeler yapılmasını sağlamıştır. Kazaların ifraz edilerek müstakil hale gelmesinde verilen hizmet ve kaza halkının isteklerinin de dikkate alındığını belirtmek gerekmektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Meşihat Arşivi(=MA), Rumeli Kazasker Ruznamçesi (=RKR), 198/21; 220/43; 237/60; 239/62; 240/63; 241/64; 243/66; 245/68; 246/69; 247/70; 248/71; 250/73; 251/74; 252/75; 253/76; 254/77; 256/79; 257/80; 258/81; 259/82; 261/84; 264/87; 265/88; 266(238)/89; 267/90; 268/91; 269/92; 271/94; 272/95; 273/96; 276/99; 307/130.

Nuriosmaniye Kütüphanesi (=NOK), Anadolu Kazasker Ruznamçesi (=AKR), Yeni Kayıt, 4569/31.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Afyoncu, E. (2008). Rûznâmçe. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (=DİA) , XXXV, 276-278.

Akdağ, M. (1979). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi* (Vol. II). Tekin Yayınevi.

- Akdağ, M. (1955). Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIII (I-II).
- Akiba, J. (2005). From Kadî to Naib: Reorganization of the Ottoman Sharia Judiciary in the Tanzimat Period. In *Book chapter in the Frontiers of Ottoman Studies: State, Province and the West* (Vol. I). I.B.TAURIS.
- Alan, E. (2015). *Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli’de Kadılık Müessesesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aydın, B., Yurdakul, İ., & Kurt, İ. (2006). *Bâb-ı Meşihat Şeyhülsılamlık Arşivi Defter Kataloğu*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Baltacı, C. (1979). Kâdî-asker Rûz-nâmçeleri’nin Tarihî ve Kültürel Ehemmiyeti. *İslam Medeniyet Mecmuası*, IV (I), 55-100.
- Baltacı, C. (1991). Arpalık. *Diyanet İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, III, 392-393.
- Barkan, Ö. L. (1964). 894 (1488-1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına Âit Muhasebe Bilançoları. *Belgeler*, I (I), 1-117.
- Baykara, T. (2002). Kaza. *Diyanet İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, 119-1120.
- Beyazıt, Y. (2009). *Osmanlı İlmiye Tarîkinde İstihdam ve Hareket: Rumeli Kadıaskerliği Ruznâmçeleri Üzerine Bir Tahlil Denemesi (XVI. Yüzyıl)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Beyazıt, Y. (2010). Osmanlı’da Kaza Sınırlarını Belirleyen Temel Etkenler. *Doğu Batı* (53), 75-98.
- Beyazıt, Y. (2014). *Osmanlı İlmiye Mesleğinde İstihdam (XVI. Yüzyıl)*. Türk Tarih Kurumu.
- Çakar, E. (2002). Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdarî Taksimatı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XII (I), 261-282.
- Erünsal, İ. (1980). Nuriosmaniye Kütüphanesinde Bulunan Bazı Kadıasker Ruznamçeleri. *İslam Medeniyet Mecmuası*, IV (III), 19-31.
- Gündoğdu, İ. (2009). Osmanlı Tarihi Kaynaklarından Kazaskerlik Rûznâmçe Defterleri ve Önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, VI (2), 697-722.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*. (R. Sezer, Trans.).
- İpşirli, M. (1994). Osmanlı Devlet Teşliktatına Dair Bir Eser: Kavânîn-i Osmanî ve Râbıta-i Âsitâne. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* (XIV), 9-35.
- İpşirli, M. (2002). Kazasker. *DİA*, XXV, 240-243.
- İpşirli, M. (2003). Mansıb. *Diyanet İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, XXVIII, 4.
- İpşirli, M. (2011). Tekâüt. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XL, 340-341.
- Kuru, L. (2016). *Kazasker Ruznamçelerine Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli’de Kadılık Müessesesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- Ongan, H. (1958). *Ankara’nın 1 Numaralı Şer’iye Sicili*.
- Ortaylı, İ. (2018). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Kitap.
- Sahillioğlu, H. (1988). Ruznâmçe. *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri (28 Nisan-3 Mayıs 1986) Bildiriler*, (pp. 113-139).
- Sâmi, Ş. (1989). *Kâmus-ı Türkî*.

-
- Sevinç, P. (1994). *955-982/1548-1574 Tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyileri Tevcîh Defteri (563 nr.)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*. Türk Tarih Kurumu.
- Ünal, M. A. (2002). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Fakülte Kitapevi.
- Yurdakul, İ. (2008). *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilâtı 'nda Reform (1826-1876)*. İletişim Yayınları.

Ek:**XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Kazalarının Statüleri**

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Ağustos	K	MŞ	T		
Ahyolu	K				
Akçahisar	K	MŞ	T	A	İ
Akçakızanlık	K				
Akhisar	K		T		
Akkirman	K				
Alacahisar	K				
Alakilise (Alakenise)	K				İ
Alasonya	K				
Altunili	K				İ
Anadolu	K				
Anavarin Atik ve Cedit	K	MŞ	T		İ
Andurusa	K	MŞ	T		İ
Angelikasrı	K				
Apokri ve Karavari	K				İ
Arhoz					İ
Arkadya	K				
Arnavudbelgradı	K				
Ata-i Kebir					İ
Atbunar					İ
Atina	K				
Avaranlar					İ
Avlonya	K	MŞ			
Avrethisarı	K	MŞ			İ
Ayamavra	K				
Ayapetre	K				
Aydonat	K				
Aydos	K		T		
Azak	K				
Babadağ	K				
Baba-i Atik	K	MŞ			
Badabilne					İ
Badracık	K	MŞ			
Baf	K	MŞ	T		
Balçık	K	MŞ			
Balyabadra	K				
Banaluka	K				
Bardonya	K	MŞ			İ
Beckerek	K				İ

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Belgradcık					İ
Bender					İ
Benefşe	K				
Bereketli	K	MŞ	T		İ
Bergos	K				
Bergos İskeleyi	K		T		İ
Berkofca	K				
Bihke	K				İ
Bihlişte	K	MŞ	T		İ
Bihor ve Kamran	K		T		İ
Bilne					İ
Birce ve Kenzin	K				
Blagay	K				İ
Bolvan					İ
Bosna Brod	K		T		İ
Bozağac		MŞ	T		İ
Bozbaba					İ
Bozcaada	K		T		
Böğürdelen	K	MŞ			
Brot			T		İ
Budimle ve Plav	K				
Cısr Mustafa Paşa	K				
Cumapazarı	K				
Çaçka	K				İ
Çağlayık	K	MŞ	T		
Çanice	K				İ
Çartak	K		T		İ
Çatalca	K				
Çelebipazarı	K				
Çernice	K	MŞ			İ
Çorlu	K	MŞ	T		
Debre	K		T		
Değirmenlik		MŞ	T		İ
Delvine	K				
Depedelen	K	MŞ			İ
Derbend			T		İ
Dogne					İ
Dömenek	K	MŞ	T		
Drac	K	MŞ			
Drama	K				
Dubnice	K				
Egirne					İ

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Eğriboz	K				
Eğribucak	K	MŞ	T		İ
Eğridere	K		T		İ
Ekserühor					İ
Ergirikaşı	K	MŞ			İ
Eskicuma	K				
Etropol			T		İ
Evdım		MŞ	T		İ
Fenar		MŞ			İ
Ferecik	K				
Fethü'l-İslâm	K				
Filorina	K				
Foça	K				
Fonya					İ
Gabele (Bakıyye-i)					İ
Geston					İ
Gilan	K	MŞ	T		İ
Girebene	K	MŞ	T		İ
Girne	K	MŞ			İ
Göğüllük					İ
Göhlisar	K		T		İ
Görice	K	MŞ	T		İ
Grabosa					İ
Gradçaniçe	K				
Güğercinlik			T		İ
Gülfa					İ
Hacıoğlupazarı	K				
Hanya	K				
Hatunili					İ
Havass-ı Ahi		MŞ	T		İ
Havass-ı Prizren	K	MŞ	T		İ
Hayrabolu		MŞ			İ
Hezargrad	K				
Hırsova	K	MŞ	T		
Hirsofi					İ
Hotin	K				
Hulumic	K				
Hurpeşte	K				
İbrail	K	MŞ	T		İ
İbsala	K				
İhlivne	K		T		İ
İhteman					İ

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
İkseromre ve Valtoz	K	MŞ			İ
İlbasan	K				
İmoçka	K				İ
İmroz		MŞ			İ
İnebahtı	K	MŞ			
İnecik	K		T		İ
İnos					İ
İpek	K				İ
İrmiye (Ermiye)	K	MŞ	T		İ
İrşova	K				İ
İsakçı	K				İ
İsfirlik Banası			T		İ
İskarapar	K		T		İ
İskenderiye	K	MŞ			
İsmail Geçidi	K	MŞ			İ
İstar-i Eflak	K				
İstarova	K				İ
İstefe	K				
İstendil	K	MŞ	T		İ
İşbat	K	MŞ	T		İ
İşim	K	MŞ	T		İ
İşkepoloz ve İşketoz	K		T		İ
İştib	K				
İvlahoz	K		T		İ
İvraca	K	MŞ			
İvranya	K				
İzdin	K				
İzladi	K				İ
İznpol	K		T		
İzvornik	K				
Jabayak					İ
Jajye					İ
Kaçanik		MŞ			İ
Kalamete	K				İ
Kalavrita	K				
Kale-i Cedit	K		T		
Kalkandelen	K				
Kalonya	K	MŞ	T		
Kamengrad	K	MŞ	T		İ
Kandiye	K				
Karacadağ					İ
Karadağ	K	MŞ	T		İ

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Karaferye	K				
Karalum					İ
Karitene	K	MŞ			
Karpaz		MŞ	T		İ
Kavala	K				
Kefe	K				
Kerbeniş	K	MŞ	T		İ
Kerş					İ
Kesriye	K				
Kıladine	K		T		İ
Kırçova	K				İ
Kırıkkilise	K				İ
Kıroleş	K	MŞ	T		İ
Kızılağaç ve Hatunili		MŞ	T		İ
Kızılhisar	K	MŞ	T		İ
Kisamo					İ
Koçanice					İ
Kolonya	K		T		İ
Korine					İ
Koron	K				İ
Korondos	K	MŞ	T		İ
Kostaniçe	K		T		İ
Kovanik					İ
Kozlıca	K				İ
Koznik	K	MŞ			İ
Köprülü	K				
Köridüs	K				
Köstendil	K	MŞ	T		
Kraguyefçe	K				
Kratova	K				
Kukla					İ
Kula karyesi					İ
Kulhızır	K		T		İ
Kurşunlu		MŞ			İ
Lefke	K				
Legaş					İ
Leskofca	K				
Limason	K				İ
Limni	K				
Livadiye	K		T		İ
Livandar	K		T		İ
Lofca	K				

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Lon Palankası					İ
Loziçe					İ
Lubin	K	MŞ	T		İ
Maçın	K	MŞ	T		İ
Madan İpek	K				İ
Magosa	K		T		İ
Manastır	K				
Mankalya	K	MŞ			
Mankub	K		T		İ
Mat	K	MŞ	T		İ
Megri	K	MŞ	T		İ
Memlahateyn	K				
Menlik	K	MŞ	T		
Mesarya	K	MŞ	T		İ
Mezakiye	K		T		İ
Mezarrak	K				
Mezistre	K				
Midilli	K				
Miknos					İ
Misivri	K	MŞ	T		İ
Mitrofa	K				İ
Mitrofcacık	K				İ
Modinc ve Esedâbâd	K		T		İ
Mollayetimo					İ
Morova					İ
Mostar	K				
Moton	K				
Mürted Adası		MŞ			İ
Nakşa Bere		MŞ			İ
Narda	K				
Naslic	K	MŞ			İ
Nevahi-i Kilis (Bakiyye-i)					İ
Nevahi-i Yanbolu	K	MŞ	T		İ
Nevrekob	K				
Niğbolu	K				
Nihadiye					İ
Niş	K				
Nova (Bakiyye-i)		MŞ	T		İ
Novaberde	K	MŞ	T		
Novasel					İ
Novasin	K				
Ohri	K				

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Olendorik	K	MŞ	T		İ
Olova					İ
Omarfa	K	MŞ	T		İ
Opar					İ
Osat	K		T		İ
Osmanpazarı	K				
Ostrova	K	MŞ			İ
Ölgünbar	K		T		İ
Özi			T		İ
Peklin	K	MŞ	T		İ
Pençe Morova					İ
Pendaye					İ
Petric	K		T		
Pilay ?					İ
Pilne	K				
Pilova Başpatikası					İ
Pirakin	K		T		İ
Pirlepe	K	MŞ			
Piskopi	K	MŞ	T		İ
Platamone	K	MŞ			
Plevne	K	MŞ		A	İ
Podgarice	K	MŞ	T		İ
Pogonya ve Koniçe	K	MŞ	T		İ
Polomya ve Kotlice	K	MŞ			İ
Pozarofça	K				
Pozega					İ
Pozegacık					İ
Pravişte	K		T		
Pravnik	K				İ
Premedi	K	MŞ			
Prepol	K				
Prepoy					İ
Prespe	K	MŞ	T		İ
Prevadi	K				
Preveze	K				İ
Priştine	K				
Prizren	K		T		
Racine					İ
Radomir	K	MŞ	T		
Radovişte	K	MŞ	T		İ
Rahova	K		T		
Rasova					İ

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Razlık	K				
Resmo	K				
Rodos	K			A	
Rudnik	K				İ
Ruscuk	K				
Salina	K				
Samakov	K				
Sane	K	MŞ			İ
Santorin					İ
Saray-ı Vize		MŞ	T		İ
Sarıgöl	K	MŞ	T		İ
Semadirek	K				İ
Serfice	K				
Servi (Hotalic)	K				
Silistre	K				
Sıram					İ
Sirebrenice	K				
Siroz	K			A	
Sırşinik					İ
Sirta					İ
Sisam	K	MŞ	T		
Sölova					İ
Suğdak	K	MŞ	T		İ
Suhuryaka	K				İ
Şebeş			T		İ
Şehirköy	K				
Şekerhane					İ
Şiknos					İ
Şiş					İ
Şumnu	K				
Talende	K				
Taman	K				İ
Taşlıca	K				
Taşözü	K		T		
Tekfurgölü	K	MŞ			İ
Temeşvar	K				
Terme					İ
Teşene	K		T		
Tırhala	K				
Tıkveş	K	MŞ	T		İ
Timarbahse					İ
Timok					İ

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Timorince	K				İ
Timurhisarı	K				
Tirgovişte	K		T		İ
Toyran (Doyran)	K				
Trepoliçe	K				
Tulca		MŞ	T		İ
Tuzla	K			A	
Uluğ					İ
Umurfakih	K	MŞ	T		İ
Ustulca	K	MŞ			İ
Usturumca	K				
Ürgüb	K				
Üsküb	K				
Üziçe	K				
Valyeva	K				
Vanice	K	MŞ			İ
Varna	K				
Velesin	K	MŞ	T		İ
Versice ve Palanka-i Cedid	K				
Vidin	K				
Vişegrad	K		T		İ
Vodine	K		T		İ
Vostice					İ
Vulçitrin	K	MŞ	T		İ
Yacağaç	K		T		İ
Yadre					İ
Yagodine					İ
Yakova	K				
Yanbolu	K				
Yanova-i Cedid					İ
Yanova-i Kadim					İ
Yanya	K				
Yasova					İ
Yayce ve Bihorine	K				İ
Yenice-i Vardar	K				
Yenipazar	K				
Yergöğü	K	MŞ	T		İ
Yund Adası	K	MŞ			İ
Zadrima ve Leş	K				İ
Zağra-i Atik	K				
Zağra-i Cedid	K				
Zihne	K			A	

Kaza ismi	Kazaların Statüleri				
	Mansıb	Maişet	Te'bîd	Arpalık	İlhak
Zişte?					İ
Ziştovi	K	MŞ	T		